

**A MAGYARORSZÁGON ÉLŐ NEMZETISÉGEK JOGAINAK VÉDELME T ELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES**

6/2020. számú

ELVI ÁLLÁSFOGLALÁS

**A BUDAPESTI ROMA HOLOKAUSZT EMLÉKMŰ
MEGRONGÁLÁSA MIATT KEZDEMÉNYEZETT INTÉZKEDÉSEKRŐL ÉS
A GYŰLŐLET MOTIVÁLTA INCIDENSEK ELLENI FELLÉPÉS
SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL**

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
II. Az alapügy és kapcsolódó események.....	6
III. A Roma Holokauszt emlékezete és a gyűlölet motiválta cselekmények elleni fellépés	8
3.1. A Roma Holokauszt emlékezetének helye a magyar társadalomban	8
3.2. A gyűlölet motiválta cselekmények elleni fellépés lehetőségei és szükségessége.....	12
IV. Nemzetközi környezet.....	17
V. Alkotmánybírói gyakorlat	20
5.1. Az emberi méltósághoz, az önazonossághoz való jog és az egyenlő bánásmód követelménye.....	20
5.2. A véleménynyilvánítás szabadsága	22
5.3. Intézményvédelem.....	24
VI. Hazai jogszabályi környezet	26
VII. A megkeresett szervek álláspontja.....	29
7.1. A Roma Holokauszt Emlékművel kapcsolatos válaszok	29
7.2. A főváros területén történt egyéb rasszista háttérű rongálások és plakátkihelyezések .	31
VIII. Összegzés, megállapítások	35

I. Bevezetés

Magyarország Alaptörvénye és az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) szerint a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes kiemelt feladata, hogy figyelemmel kísérje a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülését és ezzel összefüggésben szerzett tapasztalatairól rendszeresen tájékoztatást nyújtson, illetve felhívja a nyilvánosság és az érintett intézmények figyelmét a nemzetiségeket érintő jogsértések veszélyére. Az alapvető jogok biztosának helyettese fent megjelölt feladatai ellátása érdekében elvi állásfoglalást adhat ki. Az állásfoglalás célja, hogy felhívja a jogalkotó és a nyilvánosság figyelmét a hazai nemzetiségi közösségek tagjai egyéni és kollektív jogainak megőrzésével kapcsolatos teendők fontosságára, a nemzetiségi alapjogok, illetve az egyenlő bánásmód elvének sérelmével fenyegető helyzetre és aggályos gyakorlatra, továbbá felmutasson olyan jó gyakorlatokat, amelyek a nemzetiségi jogok egyre sikeresebb érvényesítését szolgálhatják.

Az Ajbt. 2. § (5) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosának feladata, hogy elősegítse az emberi jogok érvényesülését és védelmét. Ennek során társadalmi tudatformáló, felvilágosító tevékenységet is végez. Az alapvető jogok biztosának nemzetiségekért felelős helyetteseként kötelességemnek tekintem, hogy munkámban az attitűdformáló és felvilágosító tevékenység helyet kapjon. Ezzel kívánom elősegíteni a hazai nemzetiségek kiegyensúlyozottabb megítélését, lehetőséget teremtve arra is, hogy jogaikról, történelmükről, kultúrájukról és identitásukról széles körben információhoz jussanak a többségi társadalom tagjai.

A holokauszt roma áldozataira való méltó emlékezés nem pusztán a roma közösség tagjai számára fontos, de közös történelmünk és múltunk megismerésében, feldolgozásában is hangsúlyos szerepet játszik. A jövő nemzedékeinek szóló ismeretátadás alapvető követelménye, hogy a történelmi tények hitelesen és megfelelő kontextusban jussanak célba, ezért a roma holokausztot megelőző folyamatok, valamint azok erkölcsi, társadalmi és politikai következményeinek elemzése sem maradhat el. E folyamatok áttekintésekor a közösségi együttélés során a társadalomban megjelenő anomáliákkal – így többek között a gyűlöletbeszéddel, annak hatásaival és következményeivel –, valamint az ellenük való fellépés szükségességével nemzetiségi ombudsmanhelyettesként is folyamatosan foglalkoztam és foglalkozom.

A korábbi kisebbségi ombudsmanok, majd az átalakult alapjogvédelmi rendszerben az alapvető jogok biztosa és a nemzetiségi biztoshelyettes a holokauszt kapcsán következetesen és határozottan képviselték **hároms meggyőződésüket**. Megemlékeztek a holokauszt áldozatairól, emlékeztettek a holokauszthoz vezető emberi és társadalmi bűnökre, valamint figyelmeztettek arra, hogy az antiszemitizmus, rasszizmus, homofóbia és xenofóbia jelenléte veszélyezteti társadalmunk megfelelő működését, és e kirekesztő, megbélyegző, az emberi méltóságot sértő magatartások ellen mindannyiunknak kötelessége fellépni.

A vészkorszakban megtörtént események jól illusztrálják, hogyan jut el a társadalom az egyént erő, elszigeteltnek tűnő emberi jogi jogsértésektől az emberi élet tömeges és szisztematikus kioltásáig.

A két világháború közötti időszak üldöztetések, majd a holokauszt történéseinek emberi jogi szempontból való megközelítése megérteti, és más megvilágításba helyezi az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) és az Európa Tanács létrejöttét, valamint az első átfogó emberi jogi egyezmények – többek között az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata – megszületését és jelentőségét, ezen keresztül az emberi jogok fontosságát.

Nemzetközi tevékenységem során szerzett tapasztalatom, hogy a roma holokausztra való emlékezést és annak oktatását egyre szélesebb körben tartják elengedhetetlennek. Kiemelten fontos az ENSZ kisebbségügyi különleges jelentéstevőjének a romák helyzetéről 2015-ben készült globális jelentése, amely több megközelítésből is foglalkozik a roma holokauszt témájával, a részes államoknak pedig ajánlasként fogalmazza meg a roma történelem, valamint a roma holokauszt oktatását. E körben szintén fontos az Európa Tanács emberi jogi biztosának munkája is: 2015. évi tevékenysége során több ízben utalt rá, majd éves jelentésében is hangsúlyozta, hogy az egyre nagyobb mértékű cigányellenességgel szembeni harc egyik fontos eszköze lehet a roma holokauszt oktatása. A szakszerű és korszerű ismeretek által érthetőbbé válhat a romák jelenlegi helyzete, és ez elősegítheti az európai roma közösségek emberi jogainak nagyobb fokú tiszteletben tartását.

Felismerve annak szükségességét, hogy **a roma holokauszt megismertetése és oktatásának széles körű hazai elterjesztése nagy jelentőséggel bír a társadalom és a jövő nemzedékek szemléletének formálásában, 2017-ben állásfoglalást adtam ki. A roma holokauszt oktatásának társadalmi szemléletformáló szerepéről és hazai helyzetéről szóló 1/2017. számú elvi állásfoglalásban** az évtizedekig méltatlanul háttérbe szorult roma holokauszt témájának bemutatása mellett átfogó képet kívántam nyújtani a holokauszt formális oktatásban betöltött helyzetéről, a nem formális oktatásban meglévő jó példákról, illetve javaslatot tettem a továbblépés néhány ésszerű és szükségszerű irányára is. Kiemelt célom volt továbbá felhívni a figyelmet arra, hogy **a holokauszt emberi jogi megközelítésű oktatásával a fiatalabb generáció számára olyan értékrendet közvetíthetünk, amelyben központi szerepet játszik a tolerancia, valamint az alapvető jogok és a demokratikus értékek tisztelete.**

2020. július 1-jén az **Európa Tanács Miniszteri Bizottsága** fogadott el egy ajánlást, amelyben felkérte 47 tagállamát, **hogy a nemzeti tantervekbe és oktatási anyagaikba foglalják bele a roma történelmet.** A dokumentum szélesebb, hazai szakmai közösség számára történő közvetítése érdekében adtam ki *A romák történelmének iskolai tantervekbe és tananyagokba történő szakszerű és hatékony beemeléséről* szóló **3/2020. számú elvi állásfoglalást**, amely az Európa Tanács dokumentumának ismertetése mellett részletesen foglalkozik a hazai helyzettel és javaslatokat fogalmaz meg a döntéshozók számára is. Elvi állásfoglalásomban felhívom a figyelmet arra, hogy a roma történelem tanítása elősegíti annak a megértését, hogy a romák régóta szerves részét képezik az európai társadalmaknak, továbbá fontos eszköz az előítéletek, a radikalizálódás, és a holokausztagadás elleni küzdelemben is. Felhívom továbbá arra is a figyelmet, hogy a romák történelmével kapcsolatos oktatási anyagoknak olyan részeket is tartalmazniuk kell, amelyek **nem csupán áldozatként, hanem az európai gazdasághoz és kulturális örökséghez hozzájáruló szereplőként mutatja be a roma közösség tagjait.**

A roma holokauszthoz vezető folyamatok, és a roma népesség teljes megsemmisítésére tett kísérlet tényével kapcsolatos ismeretek oktatása mellett **az eseményekkel összefüggő emlékművek és emlékhelyek létesítése is a múlttal való szembenézésre ösztönöz**, illetve kifejezi az áldozatokkal és leszármazottaikkal való társadalmi együttérzést.

A mindenkori állam közreműködése abban, hogy a köztéri reprezentáción keresztül is elismeri az adott nemzetiségek sérelmére elkövetett emberi jogi jogsértéseket, lehetőséget ad a többség és a kisebbség közötti megbékélésre. Ezzel nemcsak azt mondja ki, hogy tisztelettel adózik a múltbeli áldozatok emberi méltóságának, de amellet is állást foglal, hogy a jövőben nem kíván hasonló atrocitásokat elkövetni az adott nemzetiségekkel szemben, hanem a jogsértő intézkedések folytatása helyett az együttműködés demokratikus formáját választja. A többségi társadalom és az adott nemzetiségek ilyen jellegű konszenzusa az együttélésük közös történetének értékeléséről (mivel köztéri reprezentációról van szó) napi szinten hatással van a többségi társadalom és a nemzetiségek tagjainak identitására is. **A köztéri alkotások a kölcsönös megbékélés mellett a harmonikus együttélésre is szocializálják az adott terület lakóit és látogatóit.**¹

A roma holokausztra történő emlékezés egyik fontos lépése volt 2006-ban a **Roma Holokauszt Emlékmű átadása** Budapesten. A krematórium izzó kemencéjét szimbolizáló emlékmű háromszög formája a romák holokauszt során alkalmazott megkülönböztető jelére utal. Az emlékmű a Lágymányosi híd pesti hídfőjénél, a Nehru parton került elhelyezésre, emlékeztetve arra, hogy 1944-ben ezen a parkon keresztül vitték a csepeli, erzsébeti, lőrinci cigányokat a munkatáborokba és a koncentrációs táborokba. Magyarországon 1994 óta a Nehru parton rendezik meg minden év augusztus másodikán **a roma holokauszt emléknapiját**.

Az emlékművet, felállítását követően, sajnálatos módon számos alkalommal megrongálták: az incidensek több formában valósultak meg. Obszcén szövegek felírása, szerves és szervetlen anyagokkal történő beszennyezés és fizikai rongálás egyaránt előfordult az elmúlt évek során. Az elkövetőket egyetlen esetben sem sikerült azonosítani. Bár minden alkalommal a rongálásoknak erős sajtóvisszhangja volt, és többször felmerült, hogy a megelőzés részeként érdemes lenne köztéri kamerákat felszerelni a helyszínen, ennek megvalósítására azonban nem került sor. Az incidensekről általában roma aktivisták adtak hírt elsőként, és ők voltak azok, akik az emlékmű letakarításában tevékenyen is részt vettek.

Egy nemzetiségi, kisebbségi közösség emlékműve, műalkotása vagy intézménye elleni támadás minden esetben szimbolikus, hiszen azzal a csoportot és annak tagjait is sérteni, megbélyegezni vagy megalázni kívánják. Emellett üzenet-bűncselekmény jellegéből fakadóan nem csupán az áldozatra és az érintett csoportra nézve fejt ki hatását, hanem a társadalom számára is jelzést közvetít: a megtámadott csoport ellenségként való megjelölését és az integritásába való beavatkozással a sérülékenységét kívánják sugalmazni.

Jelen elvi állásfoglalásom célja annak ismertetése, hogy nemzetiségi ombudsmanhelyettesként milyen lépéseket tettem a Roma Holokauszt Emlékmű méltóságának megőrzése érdekében, célom továbbá figyelemfelhívás a gyűlöletcselekményekkel szembeni leghatározottabb fellépés szükségességére, a jogalkotók és jogalkalmazók ezzel kapcsolatos széles körű együttműködésének jelentőségére.

---

¹ *Farida Shaheed*: Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, United Nations General Assembly, 2014. Idézi: *Bogdán Péter – Molnár István Gábor – Setét Jenő*: Roma reprezentáció a magyar főváros közterein, 3. o. <http://real.mtak.hu/105009/1/RomaKozter.pdf>.

II. Az alapügy és kapcsolódó események

Nemzetiségi biztoshelyettesként 2019 júliusában hivatalból szereztem tudomást arról, hogy Budapest IX. kerületében, a Nehru parton 2006-ban felállított Roma Holokauszt Emlékművet megrongálták. Az emlékműre ismeretlen elkövető obszcén feliratot írt.² Ugyanekkor támadás érte a VIII. kerületben található, 2013-ban átadott Muzsikus Cigányok Parkjában lévő emlékoszlopokat is, amelyeken elhunyt primások domborművei láthatóak. A helyszínre érkező tisztelők, rokonaik letakarították a domborműveket.³

Egy évvel később, 2020. június 1-jén ismételen obszcén felirattal rongálták meg a Roma Holokauszt Emlékművet.

A történetek nem előzmény nélküliek: **az emlékmű létrejötte óta folyamatos atrocitásoknak van kitéve**, amely esetek minden alkalommal megrázták és megrázzák a Magyarországon élő roma közösség tagjait. A támadások legtöbbször megalázóak, és a roma közösség mellett más védett tulajdonsággal rendelkezők számára is súlyosan sértőek voltak. 2013-ban ismeretlen elkövető „*Szarunk a holokausztra*” feliratot festett az építményre, 2015-ben pedig ismeretlenek egy malacot rajzoltak rá, „*Mohamed, Rőf, Rőf*” felirattal. Egy esetben nagy erővel, kézi szerszám igénybevételével (kalapács vagy csákány) kitörték az emlékműből egy körülbelül 1 m² nagyságú darabot, így hozzávetőlegesen 2 millió forint kár keletkezett abban. Megtörtént, hogy az emlékmű belsejét WC papír gurigákkal tömködték tele, összefirkálták és ürülékkel kenték össze.

Roma aktivisták a fenti incidensek miatt többször tettek feljelentést. A rendőrség az elrendelt nyomozásokat, azok eredménytelensége miatt rendszerint megszüntette. Az emlékmű védelme érdekében roma aktivisták több alkalommal fordultak Budapest Főváros kerületeinek polgármestereihez, kérve a helyszínen térfigyelő kamerák elhelyezését.

2019 júliusában, a rongálást követően, tekintettel az események ismétlődő voltára és arra, hogy **a Roma Holokauszt Emlékművel kapcsolatos incidensek alkalmasak lehetnek arra, hogy a holokauszt áldozatainak emlékét meggyalázzák, valamint a hazánkban élő roma nemzetiséghez tartozó személyek számára súlyos sérelmet okozzanak, bennük akár félelmet keltsenek**, tájékoztatást kértem Budapest Főváros IX. kerület Ferencváros polgármesterétől, és a Budapesti Rendőr-főkapitányság IX. kerületi Rendőrkapitányságtól. Megkeresésemben felhívtam a figyelmet a sorozatos rongálások nemzetiségi közösséget érintő negatív hatásaira és az előítélet, illetve gyűlölet motiválta cselekmények társadalmi veszélyére, valamint több témakört érintően tájékoztatást kértem. A beérkezett válasz alapján 2020. január 20-án megkerestem a Fővárosi Önkormányzati Rendészeti Igazgatóság (a továbbiakban: Rendészeti Igazgatóság), mint a Nehru part felügyeletét ellátó szervet.

2020. június 1-jén az Emlékművet ismételen megrongálták, valamint obszcén és közéleti szereplőket súlyosan sértő feliratokat helyeztek el rajta. Ezzel kapcsolatban az érintett országgyűlési képviselő a legfőbb ügyészhez fordult, amelyet az feljelentésként értékelt és a IX. Kerületi Rendőrkapitánysághoz továbbított.⁴

---

² „*Buzinak, pedofilnak és George Sorosnak a gázkamrában a helye.*”

³ *Bogdán Péter – Molnár István Gábor – Setét Jenő: i.m., 15. o.*

⁴ „*Indokolt-e büntetőeljárás megindítása a Roma Holokauszt Emlékművének, személyemet is érintő megrongálása kapcsán?*” című, K/10963. számú írásbeli választ igénylő kérdés.

Az emlékmű megrongálása **egybeesett a főváros területén, ebben az időszakban lezajlott egyéb roma-ellenes megnyilvánulásokkal.** Mint ismeretes, 2020 májusában a Deák téren lezajlott kettős gyilkosságot követően kialakult szöbeszéd nyomán felerősödtek a roma-ellenes hangok a városban. Egy politikai párt és több **szélsőjobboldali szervezet** elsősorban a közösségi felületeken **már másnap cigánybűnözésről kezdett beszélni,** majd május 24-én „*kegyeleti megemlékezésre*” hívó plakátot tettek közzé. A plakát, az eseményt felvezető szövegek, valamint annak ténye, hogy az eseményt az Országos Roma Önkormányzat székháza elé szervezték, **egyértelműen arra utalt, hogy rasszista, roma-ellenes megmozdulás szerveződik.**⁵ 2020. május 22. és május 27. között a cigány-ellenes közhangulatot folyamatosan gerjesztették különböző csatornákon, és nyilvánvaló volt az is, hogy a május 28-ra meghirdetett „*kegyeleti*” esemény **alkalmas lehet arra, hogy a roma közösség tagjaival szembeni indulatokat tovább gerjessze.**

Nemzetiségi ombudsmanhelyettesként az eseményeket folyamatosan követtem, és május 27-én sürgősségi megkeresést juttattam el Budapest rendőrfőkapitánya részére, amelyben azonnali tájékoztatást kértem a rendőrség álláspontjáról és a tervezett intézkedésekről. Felhívtam továbbá a figyelmet a **napok óta tartó, tudatosan gerjesztett roma-ellenes közhangulatra és az esemény ezzel kapcsolatos veszélyeire.**

A roma-ellenes felvonulással párhuzamosan, majd az azt követő napokban Budapest több pontjára **rasszista plakátok kerültek ki,** később egy villamosmegállót dekoráltak ki a roma nemzetiség tagjait sértő kifejezésekkel. Ezekkel az ügyekkel kapcsolatos intézkedéseimet állásfoglalásomban a későbbiekben ismertetem.

2020. június 1-jén Setét Jenő roma aktivista adott hírt elsőként arról a Facebook közösségi portálon, hogy **ismételten megrongálták a Roma Holokauszt Emlékművet.**

A Rendészeti Igazgatósággal folytatott szakmai párbeszédre is tekintettel, a folyamatban lévő eljárásom keretében soron kívül megkerestem a Főpolgármesteri Hivatal Humán Területekért Felelős Főpolgármester-helyettesét és határozott intézkedésekre kértem az esettel kapcsolatban.

Az eljárás részleteiről és a megkeresett szervek válaszairól a VII. fejezetben nyújtok részletes tájékoztatást.

Ezt megelőzően azonban, a téma kiemelt jelentőségére tekintettel, a konkrét ügy előzményeként fontosnak tartom, hogy a roma holokauszt emlékezetének hazai gyakorlatával, a gyűlölet motiválta cselekmények elleni fellépés szükségességével és lehetőségével, valamint a kapcsolódó nemzetközi és hazai jogi szabályozással általánosságban is foglalkozzam.

---

⁵ <https://www.facebook.com/novakelod/photos/a.116360745113242/2933267243422564/?type=3&theater>.

III. A Roma Holokauszt emlékezete és a gyűlölet motiválta cselekmények elleni fellépés

3.1. A Roma Holokauszt emlékezetének helye a magyar társadalomban

Magyarországon az 1900-as évek elején születtek meg az első cigányellenes rendelkezések: 1916-ban rendeletet hoztak a „kőborcigányok” összeírására, a sátoros cigányok nyilvántartásba vételére, a 12 éven felüliek „cigányigazolvánnyal” való ellátására (BM 15 000/1916.), a renitensek munkatáborba kényszerítésére, 1928-ban az országos cigányrazziák megtartásáról (BM 257000/1928) rendelkeztek. 1938-ban a romákat, mint népcsoportot megbízhatatlanná nyilvánították, és utasították a rendőri hatóságokat, hogy a cigányokra, mint gyanús elemekre külön figyeljenek, és ha kell, szigorúan lépjenek fel ellenük. 1944-ben a „zsidókérdés megoldásának” mintájára a „cigánykérdés megoldása” is elkezdődött: augusztusban a Hadügyminisztérium elrendelte a 18 és 52 év közötti „kőbor- és letelepedett foglalkozás nélküli” cigány férfiak katonai munkaszolgálatát.⁶

1944-ben legalább harminc gettót és munkatábort hoztak létre, ahol több tízezer romát dolgoztattak embertelen körülmények között. Kisebb roma csoportok már 1944 tavaszán német megsemmisítő táborokba kerültek, augusztusban pedig cigány munkaszolgálatos századokat állítottak fel. Több településen tömeggyilkosságokra került sor, így például Dobozon, Várpalotán, Lajoskomáromban vagy Lengyelben. A kivégzésekben a magyar csendőrök és nyilasok aktív szerepet vállaltak, több száz roma, sok esetben gyermekek, nők és idősek életét oltották ki.⁷

Az 1944. október 15-i nyilas hatalomátvétel után kezdődött meg a romák szervezett összegyűjtése és internálása németországi táborokba. A legnagyobb gettó a komáromi Csillagerőd volt. A bántalmazások és éhezések következtében sokan életüket vesztették még azelőtt, hogy tovább deportálták volna őket. A munkaképeseket – sok esetben tizenéves lányokat is – kiválogatták és Dachauba, Bergen Belsenbe, valamint Auschwitz-Birkenaubába vitték. A deportált romák közül kevesen tértek haza, a túlélők a kegyetlen körülmények és bánásmód mellett embertelen orvosi kísérletekről és sterilizációról is beszámoltak.⁸

A kutatók szerint a koncentrációs táborokban és a helyi pogromok során kivégzett európai romák száma ötszázezerre tehető. Magyarországon ötezer és tizenötezer közötti halálos áldozatról beszélnek a kutatók, a fajüldözés azonban több százezer cigány származású embert, a magyarországi roma közösségek csaknem harmadát közvetlenül érintette.⁹

A magyar történeti közemlékezet a romák 1944-es üldözéséről és szenvedéseiről nagyon sokáig szinte teljes mértékben hiányzott. A Kemény István¹⁰ szociológus vezetésével készült 1971-es országos reprezentatív cigányfelmérés során a kutatókra is „felfedezésként” hatottak a romák 1940-es évekbeli üldözéseiről szóló történetek.

⁶ A roma holokauszt emléke. http://mult-kor.hu/20110802_a_roma_holokauszt_emleke.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ Kemény István (1925-2008) Széchenyi-díjas magyar szociológus, cigánykutatásai megkerülhetetlenek a hazai roma társadalom helyzetének, és a roma emancipációs mozgalom történetének megismerése során.

Egy élettörténet-interjúban például, amelyet Lengyel Gabriella¹¹ szociológus készített a kutatás során, valaki elmesélte, hogy 1944-ben elvitték a férjét katonának:

„Akkor itt maradtam tizenegy gyerekkel, mert kerültek hozzám azokban a háborús időkben nevelt gyerekek is, a férjem testvéreitől, akiket befogadtam. (...) Közben minket elvittek a komárvárosi internálóba. Valamilyen gettóba. A nyilasok. Elvitték az egész cigányokat, zsidókat, cigányokat mind összeszedték. Annyian voltak Komáromban, abban a helyiségben, ahova letettek minket Révkomáromban, hogy egymás hátán voltunk. Ott annyi volt a halott, megették a tetűk bennünket, a halottak csomóra. Nem törődött velük senki egyáltalán. Egy hónapig ott voltunk. Nagyon sokat kivittek Németországba, akik vissza se jöttek, csak páran.”¹²

Az 1971-es felmérés profiljából fakadóan nem ez a téma volt a hangsúlyos – csak később, a rendszerváltást követően vált azzá –, miközben a romák mindennapi életébe ágyazott tudásként jelen volt.¹³

Sára Sándor 1962-es *Cigányok* című dokumentumfilmjében egy romani és magyar nyelven énekelt dal hallható. *„Elvitte a német a gyerekek apját / Jaj, ahogy elvitte, vissza sose adja / Agyonlőnek, babám, agyon is gyilkolnak / Jaj, a nagy utaknak, nem jöhetnek vissza / Agyonvernek anyám, agyon is gyilkolnak / Jaj, pedig nem loptam, büntelen a lelkem / Istenem, országom, hol lesz meghalásom, hol / Vagy erdőn, vagy mezőn.”* A rendező utóbb úgy emlékezett, nem tudatosan választotta az Erdős Kamill etnográfus gyűjtéséből származó éneket. Bár a filmet az „előítéletek, a faji megkülönböztetés ellen” készítette, véletlenül emelte be ezt az akkor még tabunak számító témát, a cigányok fasizmus alatt átélt szenvedéseit a film narratívájába.¹⁴

A roma holokauszt „elhallgatott,” „elfelejtett” emlékezete csak az 1990-es évek közepétől, a hivatalos megemlékezések és a kárpótlási viták kapcsán vált a többségi társadalom számára is hallhatóvá és körvonalazhatóvá, a zsidó holokauszt politikai és történelmi diskurzusának terén belül.¹⁵

A roma holokauszt története és annak roma emlékezete **szorosan összefügg az emancipációért küzdő nemzetközi roma mozgalom megszületésével és megerősödésével.** A mozgalom indulása az 1971-es első, Londonban rendezett Roma Világkongresszusra datálható, az ott megalakult, háborús bűnökkel foglalkozó bizottság feladata az volt, hogy az „elfelejtett roma holokauszt” tényét a nyilvánossággal megismertesse. **Ebben a kontextusban esett szó az európai roma holokauszt emlékműve és emléknapja fontosságáról, a kárpótlási folyamat támogatásáról és a náci üldöztetések történetének megírásáról.**¹⁶ Londonban nem volt Magyarországról érkezett résztvevő, de a bizottság a tagjai közé hívta Lakatos Menyhért¹⁷ író, aki Kemény István kutatásaiban is közreműködött. A következő évi

---

¹¹ Lengyel Gabriella (1948–2020) szociológus, a Szegényeket Támogató Alap alapító tagja, számos hazai cigánykutatás meghatározó résztvevője.

¹² Szász Anna Lujza: *Kiszzenvedett Történelem - A roma holokauszt emlékezete.* Magyar Narancs, 2014. 08.14., <https://magyarnarancs.hu/belpol/a-roma-holokauszt-emlekezete-91324>.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Szász Anna Lujza: *Emancipált emlékezet. Képes történetek a magyarországi roma holokauszt emlékezetéről.* PhD Tézisfüzet, 2015. 2. o.

https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/44566/szasz_anna_lujza_tezis_hu.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

¹⁶ Uo. 4. o.

¹⁷ Lakatos Menyhért (1926–2007) cigány származású József Attila-díjas (1976, 1993) magyar író.

ülésről ugyan távol maradt, 1978-ban azonban Choli Daróczi Józseffel¹⁸ együtt már elment a genfi második Roma Világkongresszusra, ahol meghatározó alakjaivá váltak a nemzetközi roma szcénának – ahogyan Péli Tamás¹⁹ vagy később Daróczi Ágnes²⁰ –, és nemzetközi szinten is kiemelkedő szerepet játszottak a roma holokauszt emlékezetének tematizálásában. Az elnevezésvitában például Daróczi Ágnes javasolta **a roma holokausztra az idővel kanonizálódott porrajmos kifejezést.**²¹

Hazánkban elsőként 1984-ben Toronyban avattak fel egy – a holokauszt roma áldozatainak szentelt – emléktáblát, majd 1991-ben Nagykanizsán, 1993-ban Nyíregyházán, 1994-ben Szombathelyen adtak át emlékműveket a holokauszt roma áldozatainak emlékére.

A magyarországi roma holokauszt emlékezetének egyik fontos lépcsője volt a roma áldozatok nyíregyházi emlékművének 1993-as avatása, ahol Choli Daróczi József így fogalmazott: „*Ünnepelni jöttünk? Nem. Nem ünneplünk, szomorúan emlékezünk. Emlékezünk és tiltakozunk.*” Choli Daróczi ezzel is a figyelmet próbálta ráirányítani arra, hogy a roma kisebbség helyzetét hazánkban a vézskorszak óta eltelt időben is a marginalizáltság, a kirekesztettség, és a jogfosztottság jellemezte leginkább. A társadalmi befogadás a tragikus múlt ellenére is késlekedett.

Említésre méltó ebben a körben Lojko Lakatos József *Elfelejtett holtak* című filmje (1981), Péli Tamás *Születés* című, negyvenkét négyzetméteres tiszadobi pannója (1984) vagy Lakatos Menyhért *Füstös képek* című, számos önéletrajzi elemet tartalmazó regénye, benne a háborúval és a csendőrök állandó jelenlétével. Fontos kiemelni Csalog Zsolt²² *Kilenc cigány* (1977) című novelláskötetét is, hasonlóképpen a Daróczi Ágnes kutatómunkája alapján készült filmeket, továbbá a Múcsarnokban megrendezett *Elhallgatott holokauszt* című kiállítást (2004), végezetül a Nehru parton felállított emlékművet (2006) és az 1990-es évek óta zajló megemlékezéseket.

A nemzetközi roma mozgalom mind emlékezettörténeti, mind politikai szempontból jelentős eredménye volt a 2001-ben megnyitott *Az európai romák elpusztítása* című kiállítás.²³

A magyarországi roma holokauszt megemlékezések sorát a roma értelmiség és a civilek megemlékezési törekvései és aktivitása indította el, ezeket néhány évvel később követték az állami intézmények megemlékezései is. A 2000-es évektől, a holokauszt 60. évfordulójához közeledve több településen, így Zalaegerszegen 2003-ban, Pécsen 2005-ben, Budapesten 2006-ban, Szigetváron 2009-ben, Bükön 2013-ban állítottak emlékművet a roma áldozatok tiszteletére.

Az Idetartozunk Roma Közösségi Hálózat informális csoport és Facebook-közösség az online tér erejét használva egyidejű, országos megemlékezéseket generál most már minden évben, így 120-140 település tart rendszeresen, ugyanazon időpontban helyi Roma Holokauszt megemlékezéseket.

¹⁸ Choli Daróczi József (1939–2018) magyar cigány író, költő, műfordító, pedagógus, népművelő, újságíró.

¹⁹ Péli Tamás Károly (1948–1994) roma festőművész, író, politikus, volt országgyűlési képviselő.

²⁰ Újságíró, szerkesztő-műsorvezető, aki etnológusként, kulturális menedzserként és előadóművészként is tevékenykedik.

²¹ Szász Anna Lujza: *Emancipált emlékezet*. i.m., 4-5. o.

²² Csalog Zsolt (1935–1997) magyar író, szociográfus, szociológus.

²³ Szász Anna Lujza: *Emancipált emlékezet*. i.m., 4. o.

A roma közösségek közös akciói, az egyre több településen megjelenő emléktáblák és emlékművek mind azt jelzik, hogy a roma közösségek közös történelmet, emlékezetet, narratívát hoznak létre.²⁴ Ennek kapcsán érdemes külön is felhívni a figyelmet a romákkal kapcsolatos emlékezetpolitika általános helyzetére is. Magyarországon eddig több mint száz olyan településről lehet tudni, ahol valamilyen emlékmű vagy köztéri alkotás jeleníti meg a romákat. A roma köztéri reprezentációk jó része nem szerepel semmilyen hivatalos adatbázisban, a nagyobb közönség számára is megismerhetőeket pedig egy civil kezdeményezés gyűjtötte össze azon magánszemélyek ajánlásai, megkeresései alapján, akik az ezzel kapcsolatos nyilvános felhívásra jelentkeztek.²⁵

A magyarországi megemlékezések állami szintre emelésében fontos lépés volt, hogy Magyarország 2000-ben részt vett a Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség (IHRA) megalapításában és 2006-ban, majd 2015-ben a szervezet soros elnöki feladatait is ellátta. 2000-ben bevezették a holokauszt emléknapját, és 2002-ben megnyitotta kapuit Budapesten a Páva utcában a Holokauszt Emlékközpont is. Az intézmény tudományos, oktatási és kulturális központ, mely interaktív állandó és különleges időszaki kiállításokkal, élményközpontú múzeumpedagógiai programokkal, kulturális rendezvényekkel várja a látogatókat. A magyar nyelv mellett további négy nyelven folyik tárlatvezetés, rendszeresen rendeznek speciális, tematikus tárlatlátogatásokat.

A hazai 2012-es Wallenberg Emlékév, majd a 2014-es Holokauszt Emlékév egyik fontos eleme volt a magyarországi cigányság szenvedéseinek bemutatása, a roma holokauszt áldozatai előtti főhajtás.

2014-ben a roma holokauszt 70. évfordulóján Áder János köztársasági elnök nyitotta meg Csepelen a Cigány Történelmi, Kulturális, Oktatási és Holokauszt Központot.²⁶ Az államfő megnyitó beszédében hangsúlyozta:

„Az áldozatok emléke előtt fejet hajtva ki kell mondani, hogy az akkori magyar államnak súlyos felelőssége van abban, hogy ez megtörténhetett hazánkban.”

A központ civil összefogás eredményeként jött létre abból a célból, hogy komplex, a roma kultúrát, történelmet, hagyományos mesterségeket bemutató központként, Magyarországon és Európában is egyedülálló intézményként töltsen be küldetését. Sajnálatos módon a megnyitás után három évvel, 2017. január 27-én az emlékközpont forráshiányra hivatkozva bezárta kapuit, jelenleg kizárólag a honlap üzemel, és tartalomszolgáltatást végeznek.

2015-ben Parajmos – Roma Holokauszt címmel fotókkal, használati tárgyakkal gazdagon illusztrált új, állandó kiállítás nyílt a Pécsi Janus Pannonius Múzeumban. A tárlat a pécsi önkormányzat által a holokauszt 70. évfordulójára emlékezve benyújtott pályázat keretein belül valósult meg, célja, hogy a tragédiára és annak áldozataira méltóképpen emlékezhessen az utókor.

2020. augusztus 2-án a budapesti székhelyű Phiren Amenca Nemzetközi Hálózat²⁷ rendhagyó főhajtással emlékezett a vészkorszakban elpusztított romákra a holokauszt roma

---

²⁴ Bogdán – Molnár – Setét: i.m. 11. o.

²⁵ Czene Gábor: „Tiszteld a helyet, ahol laktak”. Népszava, 2020. november 26.

https://nepszava.hu/3100570_tiszteld-a-helyet-ahol-laktak

²⁶ <https://www.cigany-holokauszt.info/>.

²⁷ <https://phirenamenca.eu/category/hun/>.

áldozatainak nemzetközi emléknapja alkalmából: a 24 órás emlékezésen mintegy 12 ezer áldozat nevét olvasták fel.

A budapesti Nehru parton, a Roma Holokauszt Emlékmű előtt lezajlott figyelemfelkeltő, civil összefogáson alapuló rendezvényen a vészkorszakban elpusztított roma származású embertársaikra emlékeztek közszereplők, művészek, roma és nem roma fiatalok, aktivisták, civil szervezetek, illetve egyéb vallási közösségek és a Magyarországon élő nemzetiségi közösségek képviselői.²⁸

A szervezők közleményükben kiemelték: „(...) az áldozatok nevének felolvasása szimbolikus módja a megemlékezésnek. Az elpusztultaknak nincsen sírja, fejfája, de a nevük megemlézése lehetőséget teremt, hogy emlékezzünk rájuk. Mindezzel közelebb kerülünk a náci terror érzelmi megértéséhez is: gondolatban arcokat, sorsokat kapcsolunk a nevekhez és így elkerülhetetlenül emberi, mély érzéseket is felszínre hozunk. Mintegy 12 ezer roma áldozat neve hangzik majd el, ami csak egy töredéke annak a csaknem egy-másfél millióra becsült romának, akik áldozatai voltak a náci üldöztetésnek a II. világháború alatt”.²⁹

3.2. A gyűlölet motiválta cselekmények elleni fellépés lehetőségei és szükségessége

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Miniszteri Tanácsának a gyűlölet-bűncselekmények elleni küzdelemről szóló határozata szerint **gyűlölet-bűncselekménynek** kell tekintenünk minden olyan bűncselekményt, ideértve a személy vagy vagyon elleni bűncselekményeket is, ahol a bűncselekmény áldozatának, helyszínének vagy tárgyának kiválasztása mögött ezen áldozatok, helyszínek vagy tárgyak meghatározott csoporthoz való vélt vagy valós tartozása, e csoporthoz fűződő kapcsolata, vagy e csoport számára nyújtott támogatása áll. E csoportok bármely olyan tulajdonságon alapulhatnak, amelyben a csoport tagjai osztoznak, így például a tagok vélt vagy valós faji hovatartozása, nemzeti vagy etnikai származása, nyelve, bőrszíne, vallása, neme, kora, értelmi vagy testi fogyatékosága, szexuális irányultsága vagy más hasonló tulajdonsága.³⁰ A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni kiemelt büntetőjogi fellépés azért szükséges, mert **az előítéletes indokból elkövetett bűncselekmények nemcsak a sértettre vannak különösen traumatizáló hatással, hanem azt az egész közösséget is megfélemlíthetik, amelyhez való tartozás vagy vélt tartozás miatt történik a támadás. Az ilyen támadások ugyanakkor az egész társadalom békéjét is fenyegetik, mert hozzájárulhatnak az etnikai, vallási vagy más törésvonalak mentén kialakuló feszültségek fokozódásához.**

---

²⁸ A Phiren Amenca Nemzetközi Hálózat a kontinens egyik legnagyobb ifjúsági roma szervezete, a ternYpe – Nemzetközi Roma Ifjúsági szervezettel közösen, kormányoktól és pártoktól függetlenül 2010 óta minden évben megrendezi a Dikh He Na Bister (Nézd és ne feledd!) elnevezésű roma ifjúsági rendezvényét Krakóban és Auschwitz-Birkenauban. A rendezvény egyik központi eseménye minden évben augusztus 2-án a roma-színti közösségek világszerte ismert vezetője, Romani Rose, a Német Szintik és Romák Központi Tanácsának elnöke által szervezett megemlékezés volt az Auschwitz-Birkenauban lévő emlékmű előtt. 2020-ban a koronavírus-járvány miatt a lengyelországi, egy hetes nemzetközi rendezvény elmaradt, ennek pótlására rendezték meg az említett, rendhagyó felolvasást a Dikh He Na Bister elnevezésű eseménysorozat 10. évfordulója alkalmából Európa közel 20 országában. Ennek az európai eseménysorozatnak az egyik központi és hangsúlyos rendezvénye volt a 24 órán át tartó budapesti megemlékezés.

²⁹ <https://mazsihisz.hu/hirek-a-zsido-vilagbol/megemlekezesek/nezd-es-ne-feledd-rendhagyó-emlekezés-a-vezskorszak-roma-aldozataira>.

³⁰ EBESZ 9/09. számú Miniszter Tanácsi határozat. <https://www.osce.org/cio/40695>.

A gyűlölet-bűncselekményeket meg kell különböztetni más előítélet vezérelte cselekményektől, így például a gyűlöletincidensektől. A nemzetközi útmutatók **gyűlölet vezérelte incidensnek** tekintenek minden olyan incidenst, cselekményt, amelynek háttérében ugyan előítélet áll, de a cselekmény nem tartozik a bűncselekmények körébe.³¹

Az előítéletekből fakadó, gyűlölet motiválta cselekmények jellemzője, hogy egy egész közösség ellen irányulnak. Ezek a cselekmények legtöbbször az emberi méltóság megsértésén túl **fenyegető hatást jelentenek** az adott közösség tagjaira, azokban a megalázottság érzésén túl félelmet is generálnak.

Az előítéletes, gyűlölet motiválta incidensek természetesen nemcsak az adott csoportot érintik negatívan, de **felerősítik a társadalomban már egyébként is meglévő ellenérzéseket** az adott csoport ellen, elmélyítik a különböző társadalmi csoportok közti ellentéteket, és **táptalajt jelentenek** a mélyben lappangó konfliktusok nyílt eszkalálódásához, a különböző gyűlölet-bűncselekmények megjelenéséhez.

Proaktív, figyelemfelhívó szerepkörükben **az ombudsmanok több alkalommal is foglalkoztak a gyűlöletkeltés elleni fellépés, a tolerancia megteremtésének kérdéskörével.** A korábbi kisebbségi ombudsmanok rendre szembesültek a gyűlöletbeszéd problémakörével, és több javaslatot is megfogalmaztak ezzel összefüggésben a jogi szabályozás hatékonyságának növelésére: **Kaltenbach Jenő** 2001-ben a Büntető Törvénykönyv módosítására tett javaslattal kívánta növelni a gyűlöletbeszéd elleni fellépés lehetőségét. 2001-es beszámolójában rámutatott, hogy a közméltóságot sértő, a gyűlöletbeszéd gyűjtőfogalmába sorolható magatartások közös jellemzőjeként lehet kiemelni, hogy:

a) **érzelmi sérelmet okoznak** azáltal, hogy megnehezítik az érintett kisebbség tagjainak szabad identitásvállalását, azt a természetes emberi törekvést, hogy "másságát" értéknek és ne "bűnnek", vagy természetellenes állapotnak tekintse;

b) **bénító, megfélemlítő erővel hatnak**, tehát sértik az érintett közösség tagjainak általános biztonságérzetét;

c) **kisebbségellenes indulatokat gerjesztenek**, erősítenek fel olyan társadalmi csoportosulásokban, melyek számára az antidemokratikus, kirekesztő magatartás vagy a mindennapi viselkedés része (erre szocializálódtak), vagy olyan ideológiákhoz, politikai programokhoz kötődnek, melyek végső – bevallott vagy bevallatlan – célja az ellenségnek kikiáltott kisebbséggel való leszámolás, létezési jogának alapvető megkérdőjelezése, társadalmi elszigetelése vagy erőszakos asszimilálása;

d) a többségi társadalomban **felerősítik a racionális érvelést nem tűró negatív előítélet-képződést;**

e) kellő sulykolás után olyan **„mérgezett” közéletet**, nyilvános beszédmódot legitimálnak, amely a nyilvánosság előtt polgárjogot ad az intoleráns beállítottságnak, az ellenségkeresésnek, a demokratikus intézményrendszer elfogadni nem képes politikai törekvéseknek, végső soron az erőszak alkalmazásának.³²

---

³¹ Ilyen például: Hate Crime Operational Guidance. 2014. <https://www.college.police.uk/What-we-do/Support/Equality/Documents/Hate-Crime-Operational-Guidance.pdf>.

³² A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának beszámolója a 2001-es évről, <http://www.kisebbségiombudsman.hu/hir-353-nemzeti-es-etnikai-kisebbségi-jogok.html>.

Kállai Ernő 2008-ban az egyenlő bánásmódról szóló törvény módosítására tett javaslatot a gyűlöletbeszéd elleni védelem hatékonyságának növelése érdekében: beszámolójában azzal indokolta módosító javaslatát, hogy „*nem alakult ki egy olyan társadalmi diskurzus és normarendszer, amelyben a szélsőséges, előítéletes, gyűlöletkeltő megnyilvánulásokat 'szalonképtelenként', elfogadhatatlanként minősítené a többségi közbeszéd.*” E javaslatok azonban végül nem eredményeztek jogszabály-módosításokat.

Szabó Máté alapjogi biztos 2012-ben, az új Büntető Törvénykönyv kodifikációja során – hazai és nemzetközi civil szervezetek javaslataival összhangban – több ajánlást is tett a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépésre, amelyeket a jogalkotó részben figyelembe vett.

A téma szempontjából kiemelkedő jelentőségű volt Kállai Ernőnek a romákkal szemben elkövetett sorozatgyilkosságok kapcsán elhangzott országgyűlési felszólalása, továbbá az AJB-1199/2013. számú *Kommunikációval az egyenlő méltóságért – Befogadó beszéd kontra gyűlöletbeszéd* címmel indult ombudsmani projekt is.

Ombudsmanhelyettesként *A roma holokauszt oktatásának társadalmi szemléletformáló szerepéről és hazai helyzetéről* című 1/2017-es állásfoglalásomban, valamint *A romák történelmének iskolai tantervekbe és tananyagokba történő szakszerű és hatékony beemeléséről* szóló 3/2020. számú elvi állásfoglalásomban részletesen bemutattam azt is, hogy a toleranciára és elfogadásra nevelés, a hazánkban élő nemzetiségek múltjának és történelmének megismerése, közös történelmünkkel, múltunkkal való szembenézés milyen jelentőséggel bír a társadalmi béke megteremtésében. Más szempontból, de ugyanezen kérdésekre kitérek a jelen dokumentummal egy időben kiadott, *A német nemzetiségi közösséget sértő kijelentésekről, a gyűlöletbeszéd elleni fellépés szükségességéről és a videómegosztó platformokon megjelenő sérelmes tartalmak elleni fellépés lehetőségeiről* szóló 5/2020. számú elvi állásfoglalásomban is.

A szociálpszichológia több mint százéves történetében **az előítéletek és a sztereotípiák megértése** mindig is központi helyet foglalt el. Bár fontos felismerések már az 1920–30-as években is születtek, először a holokauszt, majd az 1960-as évek emberi- és polgárjogi mozgalmainak hatására kerültek a szociálpszichológiai elméletek és kutatások eredményei a társadalmi változások, az esélyegyenlőség és a társadalmi integráció szorgalmazóinak érve közé. Az 1970-es évektől Kanadában, az Amerikai Egyesült Államokban és a nyugat-európai országokban megjelent a multikulturális szemlélet és egyre több törvény született a különféle kisebbségek hátrányos megkülönböztetésének tilalmáról. A társadalmi intézmények és normák változása ellenére az előítéletek és sztereotípiák nem tűntek el, pusztán csökkentek, illetve a korábnál burkoltabb formában jelennek meg.³³

Az előítéletek ugyanis az irányadó szakirodalmi megállapítások szerint nem pusztán magából az emberi természetből, az ember eredendő, belső pszichikus adottságaiból fakadnak. A kora gyerekkori és későbbi szocializáció, a családi és iskolai nevelés, a szűkebb és tágabb társas közeg, a konformitás, a stressz vagy frusztráció és az ennek kapcsán kialakuló áthelyezett agresszió (bűnbakképzés), a politikai vagy gazdasági konkurencia és az ehhez kapcsolódó pozícióféltés, a sérült önértékelés, illetve csoportattitűd és a domináns kultúra az, amely létrehozza és átörökíti őket nemzedékről nemzedékre. Ezek a külső hatások formálják a

---

³³ Kovács Mónika: Az előítéletek okai és mérséklésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont. Alkalmazott pszichológia 2010. 1–2. sz. 7–27. https://tudastar.menedek.hu/sites/default/files/kovacs_monika_-_az_eloiteletek_okai_es_mersaklesuk_lehetosegei.pdf.

személyiségen belül is az előítéletesség érzelmi-motivációs és megismerési-gondolkodási alapjait. Ugyanakkor bizonyos politikai, társadalmi, gazdasági folyamatok felerősíthetik a csoportközi ellentéteket, és ilyenkor egyes csoportokkal szemben újra és újra megjelenik az előítéletes közbeszéd, nem ritkán a nyílt uszítás, ezek a jelenségek később gyűlölet-bűncselekmények formájában eszkalálódhatnak.

Ma már széles körben ismert **az előítéletes viselkedés fokozatait, illetve következményeit bemutató skála**, amely a más csoportokkal szemben történő elutasító viselkedésnek öt fokozatát különbözteti meg: szóbeli előítéletesség, elkerülés, hátrányos megkülönböztetés, testi erőszak, kiirtás.³⁴

Bár a szociálpszichológusok felhívják a figyelmet arra, hogy még az erős előítéletekből sem következik törvényszerűen a diszkrimináció vagy az erőszakra való hajlandóság, ugyanakkor **a magasabb fokozatú elutasító viselkedésformák minden esetben feltételezik az alacsonyabb fokozatúak meglétét.**³⁵ Abban az esetben tehát, ha erőfeszítéseket akarunk tenni a diszkrimináció csökkentése és a nyílt erőszak megjelenésének megelőzése érdekében, nem mehetünk el szó nélkül azon jelenségek mellett, amelyek látszólag kisebb súlyúak, vagy marginalizálva jelennek meg.

Különösen veszélyesek ebből a szempontból azok a cselekmények, amelyek az előítéletes közbeszédre erősítenek rá, és alkalmasak arra, hogy egyes társadalmi csoportokkal szemben gyűlöletet keltsenek.

Az előítéletekből fakadó, gyűlölet motiválta kommunikáció vagy konkrét cselekmények jellemzője, **hogy egy egész közösség ellen irányulnak.** Ezek a cselekmények legtöbbször az emberi méltóság megsértésén túl **fenyegető hatást jelentenek** az adott közösség tagjaira, azokban a megalázottság érzésén túl félelmet is generálnak. Az előítéletes, gyűlölet motiválta incidensek természetesen nemcsak az adott csoportot érintik negatívan, de **felerősítik a társadalomban már egyébként is meglévő ellenérzéseket** az adott csoport ellen, elmélyítik a különböző társadalmi csoportok közti ellentéteket, és **táptalajt jelentenek** a mélyben lappangó konfliktusok nyílt eszkalálódásához, a különböző gyűlölet-bűncselekmények megjelenéséhez.

A gyűlölet motiválta cselekmények kezelésének szükségessége nemcsak az áldozatok, illetve az áldozati csoport megvédésének szükségességéből fakad, hanem annak **megerősítése** céljából is, **hogy az emberi jogok és a törvények valóban minden egyes állampolgárra nézve egyenlő mértékben érvényesek.** Ezáltal biztosítjuk azt is, hogy a demokratikus értékek a gyakorlatban is megvalósuljanak a modern társadalmakban. A társadalmi béke és köznyugalom megteremtésének elengedhetetlen feltétele a kirekesztéssel és diszkriminációval szembeni következetes fellépés. Az államnak és szerveinek minden rendelkezésre álló eszközt fel kell használniuk a kirekesztés és a rasszizmus elleni küzdelemben.

A roma holokauszt emlékezetének tudatos fenntartása és tisztelete olyan politikai cselekvés, amelynek alapja a közös múltbeli tapasztalat, és amelynek célja részint annak az elismertetése, hogy a holokausztnak a romák is részesei, részint annak lehetősége, hogy a többség és kisebbség hatalmi viszonyai átrendeződjenek.

---

³⁴ Gordon W. Allport: Az előítélet. Osiris, Budapest, 1999

³⁵ Erőss Gábor – Gárdoss Judit: Az előítélet-kutatások bírálathoz. Educatio 2007/I. <file://obh/DFS/SAJAT/ivanyi/Roma%20Holokauszt%20Eml%C3%A9km%C5%B1/allport.pdf>.

Napjaink egyik legnagyobb kihívása annak elérése, hogy az emberi jogok és különösen a nemzetiségi közösségek tagjai számára biztosított jogok bármilyen megsértése esetén, ismereteken alapuló, előítéletektől mentes és megfontolt legyen a társadalom tagjainak a reakciója. Ehhez azonban **elengedhetetlen a jogalkotók és a jogalkalmazók példamutatóan elkötelezett és következetes cselekvése minden olyan alkalommal, amely a társadalmi béke és együttműködés ellen hat.** A sztereotip, előítéletes megközelítéseket, a csoportközi ellentétek csökkentését célul tűző emberi jogi oktatás, toleranciára nevelés, a jövő nemzedék szemléletének tudatos formálása napjainkban alapkövetelmény. E körben a közszereplők felelőssége rendkívül nagy, hiszen megszólalásaikkal a meglévő folyamatokat bármilyen irányban felerősíthetik, **személyes példájukkal, megnyilvánulásaikkal hozzájárulhatnak a közbeszéd színvonalának emeléséhez,** de a negatív tendenciák felerősödéséhez is.

IV. Nemzetközi környezet

Az ENSZ Közgyűlése 2005. november 1-jei határozatával január 27-ét **a holokauszt nemzetközi emléknapjává nyilvánította.**³⁶ 1945-ben ezen a napon szabadult fel Auschwitz-Birkenau, a legnagyobb és leghírhedtebb megsemmisítő tábor. Az egyhangúlag elfogadott határozat hangsúlyozta, hogy a tagállamok kötelessége megemlékezni a közel hatmillió, többségében zsidósága miatt üldözött és meggyilkolt áldozatról, és oktatási programokat indítani annak elősegítésére, hogy ehhez hasonló népirtás többé ne ismétlődhessen meg. A határozat emellett elutasította a holokausztagadást, és általánosságban is elítélte a vallási vagy etnikai diszkriminációt és erőszakot.

A Cigány Világszövetség párizsi kongresszusának 1972-es határozata alapján augusztus 2-a a **roma holokauszt nemzetközi emléknapja.** 1944. augusztus 3-ára virradó éjjel számolták fel az auschwitz-birkenau-i lágerben kialakított cigány családi tábort, ahol akkor közel háromezer férfit, nőt és gyermeket pusztítottak el a gázkamrákban. Augusztus 2-án rájuk, és a második világháború alatt Európa-szerte tízezzrel meggyilkolt szintikre és romákra is emlékeznek.

Az ENSZ kisebbségvédelmi ügyekkel megbízott különleges jelentéstevője a romák globális emberi jogi helyzetéről készült 2015-ös jelentésében fontos lépésként jelölte meg, a romákkal kapcsolatos sztereotípiák megszüntetése érdekében is, a gazdag roma kultúra megismertetésének szükségességét a többségi társadalommal. A jelentés szerint „az elfeledett holokauszt”, vagyis az a körülmény, hogy a romák náci időszak alatti sorsa nem vált a köztudat részévé, mind a mai napig világszerte az egyik legnagyobb akadálya a romák emberi jogai elismerésének és méltóságuk helyreállításának, annak ellenére, hogy augusztus 2-a a Roma Holokauszt Emléknapja.³⁷

Az **Európa Tanács** politikai és szakmai szervezetei egyaránt foglalkoztak a roma holokauszt emlékezetével. A Miniszteri Bizottság a **21. századi történelemoktatásra vonatkozó ajánlásában** (2001) hangsúlyozta, hogy a 20. század pozitív vívmányai mellett tárgyalni kell a pusztító eseményeket is, így a holokausztot, a genocídiumokat, az emberiség elleni bűncselekményeket és az etnikai tisztogatásokat – preventív cézzal is.³⁸ A Miniszteri **Bizottság 2009-es ajánlása *A romák és utazók (travellers) oktatásáról*** a tantervek, tankönyvek és más oktatási anyagok céljaként határozza meg az interkulturális párbeszéd elősegítését és a sztereotípiákra, előítéletekre és a diszkriminációra történő figyelemfelhívást. Az ajánlásban az is szerepel, hogy az általános tanterveknek megfelelően tükrözniük kell a roma történelmet és kultúrát, mely magában foglalja „a romák megsemmisítésére irányuló tevékenységeket a holokauszt során, azaz a roma népirtást”.³⁹

³⁶ Resolution adopted by the General Assembly on the Holocaust Remembrance (A/RES/60/7, 1 November 2005). <https://www.un.org/en/holocaustremembrance/docs/res607.shtml>.

³⁷ Az ENSZ kisebbségi különleges jelentéstevőjének 2015-ben közzétett globális jelentése a romák emberi jogairól. Global Study on the human rights situation of Roma worldwide. 81-82. pont. <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Minorities/SRMinorities/Pages/GlobalStudyonRomaworldwide.aspx>.

³⁸ Council of Europe Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2001)15 to member states on history teaching in twenty-first-century Europe. 6. pont. <https://www.univie.ac.at/gonline/htdocs/upload/File/import/1628.pdf>.

³⁹ Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2009)4 to member states on the education of Roma and Travellers in Europe. 16-17. pont.

Az Európa Tanács szakértői testülete, a Rasszizmus és Intolerancia elleni Európai Bizottság (ECRI) általános ajánlásaiban foglalkozott a roma holokauszt oktatásának jelentőségével. A Bizottság *A romákkal szembeni rasszizmus és intolerancia elleni harcról szóló 3. számú ajánlásában* oktatási területen az iskolai szegregáció felszámolása és megakadályozása mellett javasolta a roma történelem és kultúra bevezetését az általános tantervbe, a témakör feldolgozására alkalmas speciális pedagógusképzésekkel támogatva.⁴⁰ *A romaellenesség és a romák diszkriminációja elleni küzdelem* címet viselő, 13. számú ajánlás szintén az oktatás eszközeivel történő fellépés elemeként határozta meg a roma genocídium oktatásának bevezetését az iskolai tananyagba.⁴¹

Az EBESZ munkájában a roma és szinti genocídiumról szóló oktatás kifejezett javaslatként először a 2003-as *Akcióterv a romák és szintik helyzetének javítására az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet területén* című határozatban jelent meg.⁴² Ezzel összhangban az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Irodájának Roma és Szinti Kommunikációs Pontja a romák és szintók holokauszt idején bekövetkezett szenvedéseinek elismertetéséért és a rájuk vonatkozó ismeretek bővítésének elősegítéséért dolgozik, amely alkalmas lehet napjaink rasszizmusának, diszkriminációjának és intoleranciájának visszaszorítására is.⁴³ 2015-ben jelent meg *A Roma és szinti genocídium oktatása és emlékezete – EBESZ országok gyakorlata* című jelentés, amely a tagországoknak kiküldött kérdőíveken keresztül megszerzett információk feldolgozására épülve mutat átfogó képet a helyzetről.⁴⁴

Az Európai Unió e területen végzett tevékenysége tekintetében érdemes megemlíteni, hogy az Európai Roma Keretstratégia végrehajtásának ellenőrzése során az Európai Bizottság több olyan nemzeti gyakorlatot is azonosított, amely a roma holokauszt emlékezetének támogatására irányul (Ausztria, Észtország, Horvátország, Szlovénia).⁴⁵ Emellett az Európai Parlament 2015-ben határozatot fogadott el a második világháború során történt roma holokauszt emléknapijáról, elismerve ezzel a népirtás, deportálás és internálás történelmi tényét, kihangsúlyozva, hogy a roma kultúra része az európai kultúrának és a közös európai értékeknek. Az Európai Parlament a határozatában arra bátorította a tagállamokat, hogy az állampolgárokkal és különösen a fiatalokkal folytatott párbeszéd keretében foglalkozzanak a roma történelemmel, kiemelten a roma genocídiummal.⁴⁶

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c0ac9>.

⁴⁰ ECRI General Policy Recommendation N° 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, Strasbourg, 6 March 1998.

<https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-3-on-combating-racism-and-intole/16808b5a3a>.

⁴¹ ECRI General Policy Recommendation No.13 On Combating Anti-Gypsyism And Discrimination Against Roma Adopted On 24 June 2011. 4. pont.

<https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>.

⁴² EBESZ Miniszteri Tanács 3/03. sz. döntése: Cselekvési terv a romák és szintók helyzetének javításáról az EBESZ térségben (Maastricht, 2003). 71. pont. <https://www.osce.org/files/f/documents/6/6/289966.pdf>.

⁴³ A Kommunikációs Pont munkájáról bővebben ld.: <https://www.osce.org/odihr/196806>.

⁴⁴ Teaching about and Commemorating the Roma and Sinti Genocide Practices within the OSCE Area, Warsaw, 2015. <https://www.osce.org/romasintigenocide>.

⁴⁵ COM(2016)424 final – Communication from the Commission - Assessing the implementation of the EU Framework for National Roma Integration Strategies and the Council Recommendation on effective Roma integration measures in the Member States. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-424-EN-F1-1.PDF>.

⁴⁶ Az Európai Parlament 2015. április 15-i állásfoglalása a nemzetközi roma nap alkalmából – cigányellenesség

A romák történelmének és kultúrájának oktatásába illesztve a roma holokauszt emlékezete ma már minden nemzetközi emberi jogi szervezet munkájában és ajánlásaiban megjelenik. Az általános tantervekben megjelenő törekvések egyszerre irányulnak a nemzetiségek identitás-megőrzésének támogatására, a többségi társadalom érzékenyítésére, valamint a toleranciát és az emberi jogok tiszteletét célzó nevelés-oktatás előmozdítására. A nemzetközi joganyag és a jó gyakorlatok alapul szolgálnak a területen végzett hazai munkának is.

Európában és a második világháború alatti roma népiirtás Unió általi elismerése (2015/2615(RSP) 9. és 13 pont.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0095_HU.html?redirect.

V. Alkotmánybírósági gyakorlat

A kialakult gyakorlatnak megfelelően **az alapvető jogok biztosa és a biztoshelyettesek** egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggés-rendszer feltárása során **alapjogi érveket felsorakoztatva autonóm, objektív és neutrális módon járnak el**. Ugyanakkor következetesen, zsinórmértékként támaszkodnak az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos korábbi elvi megállapításaira is, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazzák az alapjogkorlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott egyes alapjogi teszteket.

Magyarország hatályos Alaptörvénye alapjogokkal kapcsolatos megfogalmazása nagyrészt megegyezik a korábbi Alkotmányban foglaltakkal, amennyiben az alapjogi követelmények és alapjogok tekintetében nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely ellentétes lenne a korábbi Alkotmány szövegével. A normaszövegben előfordul részben eltérő fogalmazásmód, kiegészítés, kihagyás, de mindaddig, amíg az alkotmányértelmezési monopóliummal felruházott Alkotmánybíróság ellenkezően nem nyilatkozik – álláspontom szerint – vélemezendő, hogy az Alkotmány szövegéhez kapcsolódó korábbi alkotmánybírósági megállapításokra valamennyi alaptörvény-értelmezőnek, így a nemzetiségi biztoshelyettesnek is figyelemmel kell lennie.

Az ombudsmani gyakorlatban továbbra is hivatkozási pontot jelent az egyes alkotmányos jogokat és követelményeket értelmező alkotmánybírósági esetjog.

5.1. Az emberi méltósághoz, az önazonossághoz való jog és az egyenlő bánásmód követelménye

Magyarország Alaptörvényének II. cikke értelmében **az emberi méltóság sérthetetlen, minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz**.

Az Alkotmánybíróság működésének kezdeti időszakában határozataival részleteiben is értelmezte és kibontotta az emberi méltósághoz való jog tartalmát.

„Az emberi méltósághoz való jog azt jelenti, hogy van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá. (...) A méltóság az emberi léttel eleve együttjáró minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő.

Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit.”⁴⁷

---

⁴⁷ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991. 308-309.

Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlatában az emberi méltósághoz való jog általános személyiségvédelmi funkcióval bír, e jog az általános személyiségi jog megfogalmazása. Az általános személyiségi jog anyajogként szubszidiárius alapjog, amelyre mindenki hivatkozhat az egyén autonómiájának védelmében.⁴⁸

Az általános személyiségi jognak az Alkotmánybíróság több évtizedes gyakorlatában különböző aspektusai alakultak ki, így például a személyiség szabad kibontakozásához, az önazonossághoz, önrendelkezéshez vagy a magánszféra védelméhez való jog. Ennek részeként az Alaptörvény XXIX. cikk (1) bekezdése garantálja minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgár jogát önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában **az egyes személyeknek a valamely nemzetiséghez tartozásáról szóló döntése és ennek nyilvánosságra hozatala az emberi méltóságból levezetett önazonossághoz, önrendelkezéshez való jog körébe tartozik.**⁴⁹

„Az egyén önrendelkezési joga (...) az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az egyénnek az állam beavatkozásától mentesen gyakorolható – ugyanakkor feltétlenül elismerendő, így felül nem vizsgálható – jogát jelenti arra, hogy (...) döntéseit maga hozhassa meg, így személyiségét és életét maga alakíthassa. E jog kiterjed arra is, hogy az egyén saját életének tényeit miként értelmezi, és önazonosságát miként határozza meg, és ezt cselekvésében kifejezésre juttassa. (...) Az egyén e jogát számos alkotmányos jog védi külön is, melyek mind egyben az önrendelkezési jog nevesített esetei.”⁵⁰

Az önrendelkezési jog körébe tartozik, hogy valaki a valamely nemzetiséghez tartozását nem kívánja nyilvánosságra hozni.

Az egyenlő méltóság alapjoga indokolja és tölti meg tartalommal az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében foglalt egyenlő bánásmód követelményét is, amely szerint Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

Az egyenlőség biztosítása voltaképpen az emberi méltósághoz való jog egyik funkciója. Ahogyan arra Sólyom László a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában is felhívta a figyelmet:

„A 'minden ember egyenlő méltósága' történelmi vívmánya az egyenlő jogképességet jelentette; azaz a formálisan egyenlő esélyt. (...) erre a jogra épülhetnek további jogok (...); de elvenni belőle nem lehet. (...) Az emberi méltóságban mindenki osztozik, aki ember, függetlenül attól, hogy mennyit valósított meg az emberi lehetőségből és miért annyit.”⁵¹

⁴⁸ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990. 44-45.

⁴⁹ 45/2005. (XII. 14.) AB határozat, ABH 2005. 569.

⁵⁰ 45/2005. (XII. 14.) AB határozat, ABH 2005. 588.

⁵¹ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990. 104.

Az Alaptörvény XV. cikk (4) bekezdése előírja, hogy Magyarország az esélyegyenlőség megvalósulását külön intézkedésekkel segíti. Az Alkotmánybíróság töretlen gyakorlata szerint a **hátrányos megkülönböztetés tilalma** alapján a jognak mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni.

5.2. A véleménynyilvánítás szabadsága

Az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdése szerint mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához, amelynek korlátait maga az Alaptörvény állítja fel. Eszerint a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása **nem irányulhat mások emberi méltóságának, valamint a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére.**⁵²

A véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alapjogok között, tulajdonképpen többféle szabadságjog, az úgynevezett kommunikációs alapjogok anyajoga.⁵³

Az alapjog különös jelentőségét az adja, hogy egyrészt az önkifejezés, az önmegevalósítás eszköze, ezzel az emberi méltóság része, másrészt a demokratikus társadalom működésének nélkülözhetetlen előfeltétele. Az ember gondolatai, véleménye és meggyőződése alapvető részei identitásának. Személyiségének egy részétől fosztjuk meg azt, akit meggátolunk véleménye szabad kifejezésében. A vita és a párbeszéd egyúttal a demokratikus társadalom nélkülözhetetlen alkotórésze. A véleménynyilvánítás szabadsága az egyén fejlődésén keresztül lehetővé teszi az egész társadalom fejlődését.

A véleménynyilvánításhoz való jog az Alkotmánybíróság gyakorlatának értelmében – bár **nem minősül korlátozhatatlan alapjognak** – fokozott alkotmányos védelmet élvez.⁵⁴

A **közösségek méltóságának védelme** alkotmányos korlátja lehet a véleménynyilvánítás szabadságának.⁵⁵ Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a véleménynyilvánítás szabadsága körében az emberek meghatározott csoportjai elleni gyűlöletkeltés alkotmányos védelemben részesítése feloldhatatlan ellentmondásban lenne az Alkotmányban kifejezésre jutó politikai berendezkedéssel és értékrenddel, a demokratikus jogállamiságra, az emberek egyenlőségére, egyenlő méltóságára, valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalmára, a nemzetiségek védelmére, elismerésére vonatkozó alkotmányos tételekkel.⁵⁶

A testület értelmezésében a jogi felelősség rendszerében a büntetőjog az ultima ratio. Feladata a jog és erkölcs egységének, a normák követésének kikényszerítése akkor, amikor az egyéb jogágak előírásai és az ahhoz kapcsolt felelősségi rendszer eszközei elégtelennek bizonyulnak. Tekintettel erre, a büntetőjogi szankcióval sújtott cselekmények körének meghatározásakor a törvényalkotó nem járhat el önkényesen, az alapvető szabadságokat értelemszerűen korlátozó büntetőjogi eszközrendszer csupán feltétlenül szükséges esetben és

⁵² Alaptörvény IX. cikk (4)-(5) bekezdés.

⁵³ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 171.

⁵⁴ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 178.

⁵⁵ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 181.

⁵⁶ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 174.

az elérni kívánt célhoz, vagy a védendő értékhez képest arányos mértékben vehető igénybe.⁵⁷ Fontos kiemelni, hogy a gyűlöletbeszéddel összefüggésben az Alkotmánybíróság nem zárja ki, hogy a jogalkotó a közösségek méltóságának védelméről a büntetőjog eszközeivel gondoskodjon.⁵⁸

Működése során az Alkotmánybíróság a **holokausztagadás büntetőjogi tilalmának alkotmányosságáról** is döntött. Megállapította, hogy a büntető norma összhangban van az Alaptörvény IX. cikk (4) és (5) bekezdéseivel, hiszen a törvényi tényállás a véleménynyilvánítás szabadságának visszaélészerű gyakorlásában megnyilvánuló magatartást szankcionál. Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény által is **védelemben részesítendő alkotmányos értéknek tekintette az áldozatok hozzátartozói, az áldozatokra emlékezők és általában a demokrácia értékrendje mellett elkötelezett közösségek tagjainak méltóságát.** A testület megítélése szerint a tilalmazott véleménynyilvánítás képes olyan indulatokat ébreszteni, amelyek végső soron a köznyugalom megőrzését is veszélyeztethetik. A holokausztagadása a bemutatott alkotmányos értékeket és célokat olyan mértékben veszélyezteti, hogy a leg súlyosabb felelősségi rendszer alkalmazása feltétlenül szükségesnek mutatkozik. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az áldozatok hozzátartozóinak és a demokratikus értékek mellett elkötelezettek méltóságvédelme, a jogállamiság alapeszméihez fűződő társadalmi elkötelezettség megóvása, valamint a köznyugalom megőrzése arányban áll a véleménynyilvánítás szabadságának szóban forgó korlátozásával és annak módjával, illetőleg mértékével is.⁵⁹

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a véleménynyilvánító nemcsak szavakkal, hanem például képek, szimbólumok használatával vagy ruhadarabok viselésével is megoszthatja gondolatait, így a jelképhasználatban megnyilvánuló szimbolikus beszéd a véleményszabadság klasszikus kérdései közé tartozhat.⁶⁰

*„[E]gy emlékmű megcsúfítása, például könnyen eltávolítható festékkel történő leöntése adott esetben a véleménynyilvánítás jogának hatálya alá eső szimbolikus szólásnak minősülhet. (...) A köztéri alkotások, illetve emlékművek megcsúfításának, leöntésének konkrét tette mindazonáltal kívül is eshet a véleménynyilvánítás jogával fedett cselekmények körén. Az **emlékművekhez, mint művészi alkotásokhoz, illetve üzenetet hordozó emlékekhez kapcsolódó társadalmi együttélési szabályok szerint ugyanis az emlékmű meggyalázása sok esetben a vandalizmus, nem pedig a szabad szólás cselekedete.** Annak megítélése, hogy adott esetben a véleménynyilvánítás szabadságának hatálya alatt vizsgálendő, erős alkotmányos védelemre igényt tartó cselekményről, avagy vandalizmusról van-e szó, az egyedi tényállás elemei alapján (...) a bíróságok feladata. E tekintetben jelentősége van annak, hogy a konkrét cselekmény mind a 'véleménynyilvánító' személy szubjektív szándéka, mind az objektív értékelés szerint (...) a nyilvánosság előtt értelmezhető közlés-e.*

⁵⁷ 16/2013. (VI. 20.) AB határozat, Indokolás [53].

⁵⁸ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 181.

⁵⁹ 16/2013. (VI. 20.) AB határozat, Indokolás [54]-[56].

⁶⁰ 1/2019. (II. 13.) AB határozat, Indokolás [29].

Ha a szóban forgó tett mind az így megnyilvánuló személy véleményközlő célja, mind az objektív mérlegelés szerint a véleménynyilvánítás aktusa (...), akkor jogszerűségéről a szólásszabadság mércéi szerint kell döntést hozni. Ilyen körülmények híján azonban a cselekményt az alkotásokat, illetve emlékműveket érintő szokásos együttélési szabályok szerint lehet megítélni. Ez esetben egy emlékmű megcsúfítása olyan vandál tettnek minősülhet, amellyel szemben az általános hatályú jogszabályok (...) alapján lehet fellépni.”⁶¹

5.3. Intézményvédelem

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerint Magyarország független, demokratikus jogállam. Az Alkotmánybíróság több határozatában rámutatott, hogy a jogállam nélkülözhetetlen eleme a jobbiztonság. A testület 30/2012. (VI. 27.) AB határozatában kimondta, hogy az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése és az Alkotmány 2. § (1) bekezdése azonosan deklarálja a jogállami klauzulát,⁶² ennek értelmében az Alkotmánybíróság által eddig kialakított gyakorlat továbbra is relevánsnak tekintendő.⁶³

„A jobbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára.”⁶⁴

A testület állandó gyakorlata szerint a jogállamiság elvéből folyó követelmény a közhatalom, a közigazgatás törvény alá rendeltsége.⁶⁵

„A jogállamiság egyik alapvető követelménye, hogy a közhatalommal rendelkező szervek a jog által meghatározott szervezeti keretek között, a jog által megállapított működési rendben, a jog által a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott korlátok között fejtik ki a tevékenységüket”⁶⁶

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a kiszámíthatóság – beleértve az egységes jogalkalmazást – és az eljárási garanciák biztosítása szorosan összekapcsolódik az egyes alanyi alapjogok, szabadságjogok védelmével, mintegy kölcsönösen feltételezik egymást. A szabályozás vagy a jogalkalmazás hibáiból, zavarából adódó kiszámíthatatlanság, az eljárásra vonatkozó garanciális szabályok féltétele, figyelmen kívül hagyása pedig képes az alapjogok valódi érvényesülését kiüresíteni.

---

⁶¹ 1/2019. (II. 13.) AB határozat, Indokolás [43]-[44].

⁶² 30/2012. (VI. 27.) AB határozat, Indokolás [16].

⁶³ Ld. 22/2012. (V. 11.) AB határozat, Indokolás [41] és 13/2013. (VI. 17.) AB határozat, Indokolás [33]-[34].

⁶⁴ 9/1992. (I. 30.) Ab határozat, ABH 1992. 65.

⁶⁵ 8/2011. (II. 18.) AB határozat, ABH 2011. 79.

⁶⁶ 56/1991. (XI. 8.) AB határozat, ABH 1991. 456.

„Az állam kötelessége az alapvető jogok 'tiszteletben tartására és védelmére' a szubjektív alapjogokkal kapcsolatban nem merül ki abban, hogy tartózkodnia kell megsértésüktől, hanem magában foglalja azt is, hogy gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről. (...) Ennek érdekében a jogalkotó köteles olyan szabályozást alkotni, amely a lehető legnagyobb mértékben biztosítja az alapjogok érvényesülését”.⁶⁷

„Az Alkotmány egyes esetekben nevesíti az intézményvédelmi kötelességeket, másutt nem, előfordul az is, hogy éppen az alanyi jogi oldal marad háttérben. A megfogalmazás és a hangsúlybeli különbségek nem változtatnak azon, hogy az alapjogok egyaránt tartalmazzák a szubjektív jogokat és az objektív, ennél szélesebb állami kötelességeket is”.⁶⁸

Az Alkotmánybíróság fentiekben ismertetett gyakorlatával összhangban megállapítható, hogy az Alaptörvényben nevesített, **a nemzetiséghez tartozó személyeket és azok közösségeit megillető alapjogok biztosítása megfelelő intézményrendszer létrehozása mellett, azok gyakorlását és védelmét garantáló jogszabályok megalkotásával valósulhat meg.** Ezt a védelmi szintet erősíti, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlatában Magyarország alkotmányos identitásának részét képezi a velünk élő nemzetiségek védelme, amely történeti alkotmányunk egyik olyan vívmánya, amelyen az Alaptörvény és általa a magyar jogrendszer nyugszik.⁶⁹

Alapjogvédelmi kötelezettségük keretében **az állam és intézményei kötelesek annak elősegítésére, hogy az egyenlő méltóság elvének érvényesülését azon csoportok és tagjaik vonatkozásában is általános jelleggel biztosítsák, akik a társadalomban széles körben jellemző előítéletek okán könnyebben válnak sztereotip gondolkodásminták és előítélet-motivált cselekmények áldozataivá, ezáltal akadályoztatva abban, hogy életüket egyenlő méltóságú személyként teljesíthessék ki.**

---

⁶⁷ 12/2004. (IV. 7.) AB határozat, ABH 2004. 225.

⁶⁸ 48/1998. (XI. 23.) AB határozat, ABH 1998. 341.

⁶⁹ 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [64].

VI. Hazai jogszabályi környezet

A jogalkotó az Alaptörvénynek a magyarországi nemzetiségek ügye iránt kinyilvánított felelősségvállalására figyelemmel alkotta meg a **nemzetiségek jogairól** szóló 2011. évi CLXXIX. törvényt (Njt.). Az Njt. célja, hogy a nemzetiségek sajátos, az Alaptörvényben alapvető szabadságjogokként általánosságban megfogalmazott egyéni és közösségi jogait részletezze, és széles körben biztosítsa.

Az Njt. az alábbi, a nemzetiségi önazonosság megőrzéséhez, a nemzetiségi történelem megismeréséhez való joggal és az egyenlő bánásmód követelményével összefüggő rendelkezéseket állapít meg:

Njt. 3. § Minden nemzetiség jogosult arra, hogy nemzetiségi közösségként létezzon és fennmaradjon.

Njt. 7. § Nemzetiséghez való tartozás miatt tilos az egyenlő bánásmód követelményének bármilyen megsértése.

Njt. 11. § (1) Valamely nemzetiséghez való tartozás kinyilvánítása az egyén kizárólagos és elidegeníthetetlen joga.

Njt. 12. § (1) a) A nemzetiséghez tartozó személynek joga van: anyanyelvének szabad használatához szóban és írásban, történelmének, kultúrájának, hagyományainak megismeréséhez, ápolásához, gyarapításához, továbbadásához.

Njt. 17. § A nemzetiségek elidegeníthetetlen közösségi joga

a) önazonosságuk megőrzése, ápolása, erősítése és átörökítése,

b) történelmi hagyományaik, nyelvük megőrzése és fejlesztése, tárgyi és szellemi kultúrájuk ápolása és gyarapítása.

Njt. 20. § Magyarország – törvényei keretei között – biztosítja a nemzetiségi közösségeknek rendezvényeik és ünnepeik zavartalan megtartásához, építészeti, kulturális, kegyeleti és vallási emlékeik, hagyományaik megőrzéséhez, ápolásához és átörökítéséhez, jelképeik használatához fűződő jogait.

Az Országgyűlés a **közterületek rendjének és tisztaságának védelme**, valamint annak rendjét megbontó jogsértések hatékonyabb megelőzése, megakadályozása, szankcionálása, az önkormányzati vagyon védelme, e feladatok ellátásához szükséges szervezeti keretek megteremtése, az ezekkel összefüggő közszolgálati feladatokat ellátó személyek jogállásának meghatározása érdekében alkotta meg a közterület-felügyeletről szóló 1999. évi LXIII. törvényt (Közterület-felügyeleti törvény).

A Közterület-felügyeleti törvény alapján a települési önkormányzat többek között a közterületi rend és tisztaság védelméről közterület-felügyelet vagy közterület-felügyelő útján gondoskodhat.⁷⁰ Közterület-felügyeletet képviselő-testület, közgyűlés hozhat létre.⁷¹

⁷⁰ Közterület-felügyeleti törvény 1. § (1) bekezdés a) pont.

⁷¹ Közterület-felügyeleti törvény 1. § (2) bekezdés.

Közterület-felügyeleti törvény 1. § (4) A felügyelet feladata:

- a) a közterületek jogszerű használatának (...) ellenőrzése;
- b) a közterület rendjére és tisztaságára vonatkozó jogszabály által tiltott tevékenység megelőzése, megakadályozása, megszakítása, megszüntetése, illetve szankcionálása;
- c) közreműködés a közterület, az épített és a természeti környezet védelmében;
- d) közreműködés a társadalmi bűnmegelőzési feladatok megvalósításában, a közbiztonság és a közrend védelmében;
- e) közreműködés az önkormányzati vagyron védelmében;
- f) közreműködés a köztisztaságra vonatkozó jogszabályok végrehajtásának ellenőrzésében.

Kiemelten fontos, hogy:

Közterület-felügyeleti törvény 7. § (2) A felügyelő az intézkedésével érintett személyről, az intézkedése vagy az eljárása szempontjából lényeges környezetről és körülményről, tárgyról képfelvételt, hangfelvételt, kép- és hangfelvételt (a továbbiakban együtt: felvétel) készíthet.

(3) A felügyelet közterületen, közbiztonsági, illetve bűnmegelőzési célból, bárki számára nyilvánvalóan észlelhető módon képfeltevőt helyezhet el, és felvételt készíthet. A képfeltevő elhelyezéséről, valamint a képfeltevővel megfigyelt közterület kijelöléséről a felügyelet előterjesztésére a képviselő-testület dönt.

(4) A képfeltevőt a felügyelet üzemelteti és kezeli. A felügyelet a képfeltevők elhelyezéséről és a képfeltevők által megfigyelt közterületről tájékoztatja a rendőrséget, valamint ezeket az adatokat a felügyeletet működtető önkormányzat polgármesteri hivatalának honlapján közzéteszi.

(5) A képfeltevő által megfigyelt területre belépő személyek tájékoztatását elősegítő módon figyelemfelhívó jelzést, ismertetést kell elhelyezni a képfeltevők elhelyezéséről, az adatkezelés tényéről.

(6) A (2) és (3) bekezdésben foglaltak alapján készített felvétel a rögzítés helyszínén

a) elkövetett bűncselekmény vagy szabálysértés miatt indult eljárásban,

b) elkövetett jogsértés miatt indított közigazgatási hatósági eljárásban, használható fel.

(6a) A (3) bekezdésben meghatározott felvétel

a) a terrorcselekmények vagy más bűncselekmények megelőzése, felderítése és megszakítása céljából, is felhasználható.

(8) A felügyelő a feladatkörébe tartozó eljárást a felvétel rögzítésétől számított két munkanapon belül köteles megindítani, vagy kezdeményezni az eljárásra jogosult szervnél vagy hatóságnál a hatáskörébe tartozó eljárás megindítását. Ha a felügyelő kezdeményezésére az eljárásra jogosult szerv vagy hatóság az eljárást megindította, és erről a felügyelőt a (7) bekezdésben meghatározott határidőn belül tájékoztatta, a felügyelő a rögzített felvételt az eljárásra jogosult

szerv vagy hatóság részére történő továbbításáig kezelheti azzal, hogy az adatkezelés időtartama nem haladhatja meg a harminc napot.

Az Alaptörvényből és az Alkotmánybíróság gyakorlatából is következik, amint azt az előző fejezetben, az alkotmánybírósági gyakorlat bemutatása során részleteiben kifejtettem, a véleménynyilvánítás szabadságának korlátját mások emberi méltósága jelenti. A jogalkotó **egyes esetekben a büntetőjog eszközeivel szankcionálja a mások emberi méltóságát sértő véleménynyilvánítást.** Tekintettel arra, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a véleménynyilvánítás tetteles magatartással is kifejezhető, fontosnak tartom felhívni a figyelmet a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) véleménynyilvánítás szabadságát büntetőjogi szankcióval korlátozó rendelkezéseire.

A Btk. a **közösség tagja elleni uszítás** tényállásában büntetni rendeli:

Btk. 332. § *Aki nagy nyilvánosság előtt*

a) a magyar nemzet ellen,

b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport ellen, vagy

c) a lakosság egyes csoportjai ellen – különösen fogyatékosokra, nemi identitásra, szexuális irányultságra tekintettel – gyűlöletre uszít, bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

E büntetőjogi tényállás védett jogi tárgya a személyek csoportjai ellen irányuló előítéletektől mentes, mindenki számára egyenlő megbecsülést és emberi méltóságot biztosító közhangulat, és ennek háborítatlanságához fűződő köznyugalom.

A Btk. a **nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása** tényállásában büntetni rendeli:

Btk. 333. § *Aki nagy nyilvánosság előtt a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek által elkövetett népiirtás vagy más, emberiség elleni cselekmények tényét tagadja, kétségbe vonja, jelentéktelen színben tünteti fel, vagy azokat igazolni törekszik, bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

A büntetőjog a köznyugalmat és az annak részét képező közhangulatot részesíti védelemben a nácizmus és a kommunizmus áldozatai emberi méltóságának, kegyeleti jogainak nagy nyilvánosság előtti megsértésével szemben.

VII. A megkeresett szervek álláspontja

Az elvi állásfoglalás bevezető részében már előre jeleztem, hogy a konkrét ügghöz, a IX. kerület Nehru parton található Roma Holokauszt Emlékmű, illetve egyéb rasszista háttérű rongálásokhoz és plakátkihelyezésekhez kapcsolódó megkereséseimre beérkezett válaszokat, illetve az azzal összefüggésben tett intézkedéseket is fontosnak tartom részleteiben is ismertetni. Ezek az esetek bemutatják a hazai szabályozás gyakorlati megvalósulásának alkalmazási lehetőségeit, korlátait.

7.1. A Roma Holokauszt Emlékművel kapcsolatos válaszok

A Roma Holokauszt Emlékmű 2019 júliusában történt megrongálását követően küldött megkereséseimre Budapest Főváros IX. kerület Ferencváros egykori polgármestere nem válaszolt.

A Budapesti Rendőr-főkapitányság IX. kerületi Rendőrkapitánysága (a továbbiakban: Rendőrkapitányság) 2019 szeptemberében küldte meg válaszát, amelyben arról tájékoztattott, hogy a rendőrség 2008-ban két, 2015-ben két, 2018-ban egy és 2019-ben egy esetben indított nyomozást a Roma Holokauszt Emlékmű megrongálása miatt. Az emlékmű 2019 júliusában történt megrongálása miatt indított eljárás a Rendőrkapitányság válaszána megküldése idején még folyamatban volt.

A korábbi ügyek minden esetben lezárásra kerültek, mivel az ismeretlen elkövető felderítése nem járt sikerrel. Az eljárások valamennyi ügyben feljelentés nyomán indultak.

A Rendőrkapitányság tájékoztattott arról is, hogy a IX. kerület Nehru parton található emlékmű közelében sem a rendőrség, sem más szerv által telepített **köztéri kamera nem működik.** A part a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában, a Főkert Zrt. kezelésében van, a Roma Holokauszt Emlékmű tulajdonosa, más köztéri szobrokhoz hasonlóan a Budapest Galéria. **A part felügyeletét a Rendészeti Igazgatóság látja el,** amely a rendőrség válasza szerint minden alkalommal, amikor rongálás történt, megtette a szükséges intézkedéseket.

A tájékoztatás szerint a Rendőrkapitányság 2019-ben a közbiztonság megszilárdítása, és a közterületen elkövetett bűncselekmények visszaszorítása érdekében folyamatos **akciószolgálatot szervezett és szervez** a továbbiakban is, amely során minden esetben jelen voltak a Rendészeti Igazgatóság munkatársai is. Ezek az akciószolgálatok kiterjedtek az érintett területre is.

A Rendőrkapitányság levelét azzal zárta, hogy a jövőben is különös figyelmet kíván fordítani a Roma Holokauszt Emlékmű védelmére. A közterületen szolgálatot teljesítő rendőrök figyelmét folyamatosan felhívja az emlékmű visszatérő ellenőrzésére, továbbá a területileg illetékes körzeti megbízott is visszatérően ellenőrzi az emlékművet és annak közvetlen környezetét.

A **Rendészeti Igazgatóságnak,** mint a Nehru part felügyeletét ellátó szervnek címzett megkeresésemben arra vonatkozóan kértem tájékoztatást, hogy milyen lehetőségek állnak rendelkezésére – beleértve térfelügyelő kamerarendszer felállítását is – az emlékmű körül, amelyek alkalmasak mind a megelőzés, mind a felderítés elősegítésére.

A Rendészeti Igazgatóság vezetője levelében tájékoztatott arról, hogy minden olyan kezdeményezést támogatnak, ami a kiemelt közterületek térfigyelő kamerarendszerrel történő megfigyelését, így a közbiztonság növelését, az önkormányzati vagyron védelmét szolgálja. Fontosnak tartják azonban, hogy az ilyen költséges beruházások ne pontszerűen kerüljenek megvalósításra, hanem egy **átfogó közbiztonsági, bűnmegelőzési koncepció mentén, egységes műszaki tartalommal**, ahogyan ez korábban a kiemelt aluljárók vagy a Margitsziget esetében is történt. Tájékoztatott továbbá arról is, hogy a Rendészeti Igazgatóság a térfigyelő rendszer fejlesztésére tett javaslatának elkészülte előtt minden esetben megvizsgálja a terület **bűnügyi statisztikáját, figyelembe veszi az áthaladó forgalom nagyságát, illetve egyéb objektív szempontokat**. A Nehru part egésze, illetve a Roma Holokauszt Emlékmű vonatkozásában megállapításra került, hogy az érintett terület bűnügyi kockázata mérsékelte, ugyanakkor szabálysértési értékhatárra elkövetett rongálásokat számos esetben tapasztaltak.

A Közterület-felügyeleti törvény 7. § (3)-(4) bekezdései alapján, közterületen közbiztonsági, illetve bűnmegelőzési célból, bárki számára nyilvánvalóan észlelhető módon helyezhető el képfelvevő. A **képfelvevő elhelyezéséről**, valamint a megfigyelt közterület kijelöléséről a közterület-felügyelet előterjesztésére a képviselő-testület, a Nehru part tulajdonosaként a Fővárosi Közgyűlés dönt, a rendőrség tájékoztatása mellett. A jogszabály alapján a térfigyelő kamerák üzemeltetése kizárólag a törvényben foglalt célból lehetséges, amennyiben az közbiztonsági, bűnmegelőzési, illetve bűnüldözési célból igazolhatóan szükséges, és nem irányulhat konkrét személyek, magánlakások, egyéb magántulajdon megfigyelésére.

A Rendészeti Igazgatóság, tájékoztatása szerint, egyetértve az emlékművet veszélyeztető jogsértések megelőzésének fontosságával, levélben fordult a **Főpolgármesteri Hivatal Humán Területekért Felelős Főpolgármester-helyetteséhez** (a továbbiakban: Főpolgármester-helyettes) a képrögzítő berendezés elhelyezésének tárgyában.

A Roma Holokauszt Emlékmű 2020. június 1-jei megrongálásának híre nyomán soron kívül megkerestem a Főpolgármester-helyettesét és tájékoztatást kértem arról, milyen intézkedéseket kezdeményezett a Rendészeti Igazgatóság jelzése alapján.

Válaszlevelében a Főpolgármester-helyettes arról tájékoztatott, hogy a Fővárosi Közgyűlés 2020. augusztus 27-i ülésére tervezett **előterjesztésben javaslatot tesznek a kamerák felszerelésére és szakszerű működtetésére**. A tájékoztatás kitért annak ismertetésére is, hogy a térfigyelő képfelvevők közterület-felügyeleti általi használatára vonatkozóan a Közterület-felügyeleti törvény 7. § (3)-(5) bekezdései, valamint a Fővárosi Önkormányzat közterület-felügyeleti feladatainak ellátásáról szóló Budapest Főváros Önkormányzata Közgyűlésének 56/2013. (VI. 27.) önkormányzati rendelet (továbbiakban: Rendelet) 6. § (2) bekezdése alapján a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában levő közterületek tekintetében a Rendészeti Igazgatóság jogosult közbiztonsági, illetve bűnmegelőzési célból bárki számára észlelhető módon képfelvevő elhelyezésére és felvételkészítésre. A Rendelet 6. § (1) bekezdése szerint a közterület-felügyelők a közterület rendjének ellenőrzése során közbiztonsági, bűnmegelőzési célból kezelik és üzemeltetik a fővárosi tulajdonban álló közterületeken a Fővárosi Önkormányzat által telepített térfelügyeleti technikai rendszert, és a jogszabályok szerint kezelik az ennek során keletkező adatokat.

A Kulturális, Turisztikai, Sport, Köznevelési és Szociálpolitikai Főosztály Üzemeltetési Főosztály előterjesztése szerint a fővárosi tulajdonú korlátozottan forgalomképes vagyonelemeket, egyes szobrokat visszatérően érnek rongálások, főként témájuk miatt, illetve elhelyezkedésük, formájuk okán is több alkotás esik időről időre vandálok áldozatául. A rongálások következménye az esetenkénti balesetveszélyessé válás is, amelyet a tulajdonosnak azonnal orvosolnia szükséges, ez azonban sok esetben nehézkesen megvalósítható a többlet költségvetési forrás biztosításával kapcsolatos ügymenetből fakadóan. **Kiemelten érzékeny alkotás az előterjesztés szerint a „Cipők a Duna-parton” című emlékmű,⁷² valamint a Roma Holokauszt Emlékmű.** A „Cipők a Duna-parton” című emlékmű vonatkozásában a Budapest Főváros Önkormányzata az FPH079/429-21/2019. iktatószámú Ajándékozási szerződésben vállalta az emlékmű védelméről való gondoskodást.

A Roma Holokauszt Emlékművet érintően a Budapesti Rendőr-főkapitányság IX. kerületi Rendőrkapitánysága megkereséssel fordult Budapest Főjegyzőjéhez, amelyben jelezte, hogy az emlékmű megrongálására több alkalommal is sor került, egyben annak védelme érdekében javasolja a közterületen képfelvevők kihelyezését.

Az előterjesztést a Fővárosi Közgyűlés 2020. augusztus 27-én elfogadta.⁷³

7.2. A főváros területén történt egyéb rasszista háttérű rongálások és plakátkihelyezések

Tekintettel arra, hogy az elmúlt időszakban a főváros területén **megszaporodtak a rasszista indítékú cselekmények**, a köztéri kamerák felszerelésének kérdése mellett 2020 júliusában megkerestem Budapest Rendőrfőkapitányát egyrészt az emlékművet érintő rongálások tárgyában, különös tekintettel a 2020. júniusi eseményekre, másrészt tájékoztatást kértem tőle a következő további ügyekben is:

2020. június 27-én több online hírportál is beszámolt arról, hogy a fővárosi Pető Intézet mellett található Villányi úti villamosmegállóban található köztéri citylight hirdetési vitrinben ismeretlenek **egy nagyméretű, roma-ellenes plakátot helyeztek el**, amelyen egy anime karakter volt látható az alábbi szöveggel:

„Hé, oni-csán! Tudtad-e, hogy a cigányok a lakosság mindössze 9%-a, mégis ők követik el a bűncselekmények kétharmadát? De hát az hatalmas felülreprezentáció! Bizony, az hatalmas oni-csán!”

A sajtóhíradások szerint nem lehetett tudni, mikor és hogyan került a megállóba a plakát, de a JCDecaux Hungary Kft. hirdetőfelületeit a cikkek szerint nem nehéz feltörni. Az ügyben érintett cég akkor azt a tájékoztatást adta, hogy az illegális plakátokat azonnal eltávolítják, és az elkövető ellen jogi lépéseket tesznek. A híradások szerint azonban a plakát ennek ellenére aznap délután még mindig a korábbi helyén volt, csak egy fekete fólia került rá.

2020. május 26. és 28. között a **Jászai Mari téren, a Boráros téren**, és egyes híradások szerint a város több más pontján tűnt fel egy **romaellenes, uszító tartalmú plakát** a következő felirattal:

---

⁷² Budapest Főváros V. kerület id. Antall József rakpart egy szakaszán.

⁷³ <http://einfoszab.budapest.hu/list/fovarosi-kozgyules-nyilvanos-ulesei?id=108520;type=5;parentid=12123;parenttype=2>

„Ha meg nem született gyerekeket meg lehet ölni, akkor a cigányokat és a négerket is meg lehet ölni, hiszen ők sem emberek.”

Tudomásom szerint a Boráros térre kihelyezett plakát ügyében Ferencváros polgármestere feljelentést is tett.

Levelemben felhívtam a Rendőrkapitány figyelmét arra is, **hogy idegenellenes, rasszista tartalmú plakátok** nem csak romák ellen uszítottak a fővárosban a közelmúltban:

- 2020. március 6-án a Harminckettesek terén fotóztak le egy antiszemita plakátot, amelyen egy nemi erőszakért elítélt amerikai producer látható, valamint egy idézet, ami azt sugallja, hogy a férfi azért szexuális ragadozó, mert zsidó származású, és zsidóként erőszakolt meg „*goj nőket*”.
- 2019 novemberében az Index hírportál két újságírójának arcképével jelentek meg Budapest utcáin szintén antiszemita plakátok, a háttérben az izraeli zászlóval, és „*Mi is a határon túlról jöttünk*” felirattal.
- 2019 májusában a Rákóczi tér 4-es 6-os villamosmegállóját, és több más fővárosi helyszínt ragasztottak tele egy rasszista matricával, amelyen egy bissau-guineai felmenővel rendelkező országgyűlési képviselő⁷⁴ látható a következő szöveg kíséretében: „*Több niggert Brüsszelbe! Szavazz rám és nem leszek itt! A jóféle kivándorlásért.*”
- 2019. november 11-én éjszaka ismeretlen elkövetők a VIII. kerület számos forgalmas pontján több példányban is plakátokat helyeztek el egy ugyancsak bissau-guineai felmenővel rendelkező józsefvárosi önkormányzati képviselő⁷⁵ arcképével, amelyen a következő felirat szerepelt: „*Ha egy ló lehet konzul, egy majom is lehet képviselő.*”

Budapest Rendőrfőkapitánya 2020 augusztusában válaszolt megkeresésemre. Válaszában arról tájékoztatót, hogy az ún. Manga-plakátok ügyében a hirdetőhely tulajdonosa által rongálás vétsége és más bűncselekmények miatt tett feljelentést a Budapesti Rendőrfőkapitányság (BRFK) elutasította, mivel megállapítást nyert, hogy a cselekmény nem bűncselekmény. A 2020 májusában, a Jászai Mari téren és a Boráros téren elhelyezett táblák ügyében a BRFK Bűnügyi Szervek Felderítő Főosztálya közösség elleni uszítás büntettének gyanúja miatt, ismeretlen tettes ellen terjesztett elő feljelentést, amit a BRFK azzal utasított el, hogy a cselekmény álláspontja szerint nem bűncselekmény. A Budapest, IX. kerület Boráros téren kihelyezett táblával kapcsolatban a rendelkezésre álló nyilvántartások ellenőrzése alapján a Budapesti Rendőr-főkapitányság gyűlölet-bűncselekmény elkövetésének gyanúja miatt eljárást nem folytatott.

A Rendőrfőkapitány tájékoztatót továbbá arról is, hogy a BRFK és Budapest Főváros Önkormányzata, mint felek között 2019. január 1-jei hatállyal **támogatási szerződés jött létre**, amelynek célja többek között a fővárosi- és közösségi közlekedéssel érintett aluljárókban, a fővárosi műtárgyak környezetében, illetve a fővárosi zöldterületeken visszatérő ellenőrzéssel és rendőri jelenléttel a közrend és közbiztonság biztosítása. Ennek érdekében a BRFK **havi ellenőrzési terv keretében** működik együtt a Rendészeti Igazgatósággal.

⁷⁴ Az érintett országgyűlési képviselő nevét és pártállását udvariasságból nem közlöm.

⁷⁵ Az érintett önkormányzati képviselő nevét és pártállását udvariasságból nem közlöm.

A Budapesti Rendőr-főkapitányság a támogatási szerződésben kötelezettséget vállalt arra is, hogy közreműködik a Fővárosi Önkormányzat **falfirka mentesítéssel összefüggő programjának végrehajtásában**, így – *többek között térfigyelő rendszerek alkalmazásával* – fokozott figyelmet fordít a közterületeken elkövetett rongálások és illegális hirdetések kihelyezésének megakadályozására, megelőzésére, illetve az elkövetett cselekmények tekintetében a felderítés eredményességének növelésére.

A Budapesti Rendőr-főkapitányság és a Rendészeti Igazgatóság között 2017. május 13-án létrejött együttműködési megállapodás értelmében, a felek kölcsönösen egyeztetett és jóváhagyott terv alapján a főváros közrendje, közbiztonsága szempontjából a különösen veszélyeztetett területeken, tömegközlekedési csomópontokban, aluljárókban, piacokon, az idegenforgalom által kiemelten érintett városrészekben és a védett természeti területeken közös járőrszolgálatot működtetnek, illetve rendszeres ellenőrzéseket hajtanak végre. A megállapodás értelmében a Rendészeti Igazgatóság bűncselekményre utaló adatokat, információkat is jelez a BRFK bűnügyi szolgálatának.

A fentiekben túl a Rendőrkapitány tájékoztatása szerint a **Budapesti Rendőr-főkapitányság kerületi rendőrkapitányságai és a roma nemzetiségi önkormányzatok között jelenleg 20 együttműködés megállapodás** van hatályban. A Rendőrfőkapitány álláspontja szerint, a jelenleg hatályban lévő együttműködési megállapodások alapján folytatott közös szolgálatokkal, a visszatérő ellenőrzésekkel a hasonló esetek feltárása, kivizsgálása és hatékony megelőzése biztosítható.

A Rendőrfőkapitány válaszában részletesen kitért arra is, hogy a Btk. 332. §-ában szabályozott közösség tagja elleni uszítás bűncselekményének gyanúja álláspontja szerint nem merült fel. Hivatkozott arra, hogy **a kialakult joggyakorlat értelmében**, a közösség elleni uszítás tényállása a köznyugalmat, a társadalmi békét védi, ezáltal túlmegy egyfelől a konkrét személyek elleni gyűlölködő megnyilatkozásokon – amelyek rágalmozás vagy becsületsértés megállapítására adnak alapot –, másfelől túlmegy a „mindenkihez” szóló becsmérlően általánosító – rasszista, homofób stb. – kijelentéseken, közléseken is. A jelölt bűncselekmény elkövetési magatartása, a gyűlöletre uszítás ezért **csak akkor megállapítható**, ha az elkövető megnyilatkozásai – szóbeli, írásbeli, vagy bármilyen más formát öltve – elsősorban nem az értelemre, hanem a nagy nyilvánosságot jelentő embercsoportok körébe tartozók (azaz az emberek sokaságának) **érzelmeire hatnak**. Ezáltal alkalmasak arra, hogy az emberek sokaságában a szenvedélyeket oly mértékig felszítsák, hogy bennük **olyan nagyfokú gyűlölet alakuljon ki, amely már a társadalmi rend és béke megzavarására, akár erőszakos jellegű cselekményekre vezethet**. A bűncselekmény immateriális jellegéből pedig az következik, hogy annak megállapításához **nem elegendő az absztrakt veszély**, hanem az szükséges, hogy az uszítás – mint a másokat aktív, tevékeny gyűlöletre ingerlő magatartás – folytán olyan helyzet alakuljon ki, amelyben reálisan számolni kell azzal a lehetőséggel is, hogy a cselekmény folytán konkrét sérelem következik be. Alanyi értelemben a gyűlöletre uszítás az elkövetőtől annak felismerését követeli meg, hogy a másokban gyűlöletig felszított szenvedély bármikor a tényállással védett csoporttal, vagy annak tagjával, tagjaival szemben szélsőséges intoleráns, kirekesztő, jogfosztó magatartásba, vagy akár erőszakos cselekvőségbe csaphat át.

A Rendőrfőkapitány felhívta végezetül a figyelmemet arra, hogy a gyűlölet-bűncselekmények esetében használatos eljárási protokollt a gyűlölet-bűncselekmények kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról szóló **30/2019. (VII. 18.) ORFK**

utasítás (a továbbiakban: ORFK utasítás) tartalmazza, amely norma részletes iránymutatást ad az általános rendőrségi feladatokat ellátó szerv, illetve a nyomozó hatóság részére is. Az utasítás mellékletét képezi továbbá egy ún. előítélet-indikátor lista, amely hasznos eszközt jelent a nyomozati cselekmények megtervezése, illetve a bizonyítási eljárás lefolytatása során.

Az ORFK utasítás alapján a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságokon **legalább egy fő területi gyűlölet-bűncselekmény szakvonaltartó**, a helyi rendőrkapitányságokon pedig **mentorok** kerültek kijelölésre a gyűlölet-bűncselekmények felismerésének elősegítése céljából.

Itt jegyzem meg, hogy a Btk. 332. §-ában szabályozott közösség tagja elleni uszítás bűncselekménye tényállásának alkalmazhatóságával részletesebben foglalkozom az **5/2020. számú elvi állásfoglalásomban**.⁷⁶ Ebben kitérek arra, hogy a hazai joggyakorlattal kapcsolatosan megkerestem a legfőbb ügyészt, aki arról tájékoztatott, hogy a közösség elleni uszítás hazai jogalkalmazói gyakorlatában a Btk. 332. §-ának módosítása, az „erőszakra uszít” elkövetési magatartásként való megjelenítése nem hozott érdemi változást. Bár a Btk. 332. §-a szerinti gyűlöletre uszítást a hazai hatóságok az Alkotmánybíróság vonatkozó határozatainak értelmében és a jelenlegi bírói joggyakorlat mellett **valójában erőszakra uszításként értelmezik**, az Európai Bizottság álláspontja szerint a kerethatározatnak való megfelelés érdekében nem mellőzhető a gyűlöletre uszítás fogalmának az erőszak konkrét veszélyével való összekapcsolásán alapuló értelmezés meghaladása, azaz annak biztosítása, hogy **a tényállás a gyakorlatban a jelenlegi értelmezés szerint biztosított erőszakra való uszítás mellett a jövőben az európai uniós és nemzetközi értelmezésnek megfelelő gyűlöletre uszítás esetén is alkalmazható legyen**.⁷⁷

---

⁷⁶ 5/2020. számú elvi állásfoglalás *A német nemzetiségi közösséget sértő kijelentésekről, a gyűlöletbeszéd elleni fellépés szükségességéről és a videómegosztó platformokon megjelenő sérelmes tartalmak elleni fellépés lehetőségeiről*

⁷⁷ A rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről szóló 2008/913/IB tanácsi kerethatározat (a továbbiakban: 2008/913/IB tanácsi kerethatározat) 10. cikke előírja a tagállamok számára, hogy hozzák azokat az intézkedéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a kerethatározat rendelkezéseinek 2010. november 28-ig megfeleljenek. A magyar jogszabályok uniós joggal való összeegyeztethetőségének vizsgálatakor az Európai Bizottság úgy látta, hogy a magyar büntető törvényi szabályozás nem megfelelő, tekintettel arra, hogy

a) a Btk. 332. §-a a „gyűlöletre uszítás” cselekményét tartalmazza ugyan, azonban a joggyakorlat által kialakított értelmezés alapján valójában az erőszakra uszítást rendeli csak büntetni, míg a kerethatározat 1. cikk (1) bekezdés a) pontja a „nyilvánosság előtt erőszakra vagy gyűlöletre uszítás” cselekményét rendeli büntetni, illetve b) a Btk. 332. §-a a „csoport” elleni uszítás, míg a kerethatározat 1. cikk (1) bekezdés a) pontja a „csoportjával vagy e csoport valamely tagjával szemben” megfogalmazást használja.

Erre figyelemmel a törvény a jelenlegi elkövetési magatartást bővíti oly módon, hogy az erőszakra uszítást is megjeleníti, amellyel egyértelművé válik, hogy a gyűlöletre uszítás és az erőszakra uszítás nem azonos fogalmak. A gyűlölet kettős természetű, egyrészt fellobbanó heves indulati állapotot, másrészt tartós érzelmi beidegződést is jelenthet; mindkét esetben határozott és tudatos érzelemről van szó. A törvény szerinti gyűlöletre uszítás - amely a hatályos szabályozás alkotmánybírói és jogalkalmazói értelmezéséhez képest előrehozott büntetőjogi védelemnek tekinthető - tehát nem jelenti egyértelműen az erőszak közvetlen veszélyét, illetve az erőszakos jellegű konkrét sérelem reális lehetőségét, ez utóbbit a törvény az „erőszakra uszít” fordulattal fedi le.

VIII. Összegzés, megállapítások

Nemzetiségi biztoshelyettesként hivatalba lépésem óta kiemelt figyelmet szentelek a társadalmi tudatformáló, felvilágosító tevékenységeknek. Ennek keretében arra törekszem, hogy a roma holokauszt témája is megjelenjen az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalában rendezett események között, valamint a különböző szervezetek nem-formális oktatási tevékenységébe, programjaiba bekapcsolódva is segíteni kívánom azokat a folyamatokat, amelyek a roma holokauszt feldolgozását, megismerését és oktatását teszik lehetővé.

A sokáig méltatlanul elfeledett roma holokausztra való emlékezés tudatos fenntartása annak kifejezése, hogy szembenéztünk a történelmi múlttal, és elkötelezzük magunkat amellet, hogy a jövőben minden szinten lépéseket teszünk az évszázadok óta velünk élő roma közösség kirekesztésével szemben.

Mindezekre figyelemmel adtam ki a *Roma holokauszt oktatásának társadalmi szemléletformáló szerepéről és hazai helyzetéről* szóló 1/2017. számú elvi állásfoglalásomat, valamint *A romák történelmének iskolai tantervekbe és tananyagokba történő szakszerű és hatékony beemeléséről* szóló 3/2020. számú elvi állásfoglalásomat.

A gyűlöletcselekményekkel szembeni elkötelezett és határozott fellépés, annak fokozataitól függetlenül valamennyiünk érdeke és kötelessége. Tanulnunk kell a történelem fájdalmas tapasztalataiból, és fel kell ismernünk azokat a veszélyes folyamatokat, amelyek hasonló reakciókat indítanak el társadalmunkban. Az áldozatokra való méltó megemlékezés, a történetekkel való szembenézés, a roma holokauszt megfelelő módon történő oktatása olyan eszközzé válhat kezünkben, amely nemcsak azt segítheti elő, hogy a roma/cigány közösségek élhessenek az Alaptörvényben meghatározott önazonosságuk szabad vállalásához és megőrzéséhez való jogukkal, hanem arra is alkalmas lehet, hogy a társadalom tagjaiban kialakítsa és megerősítse azt az értékrendet, amely az emberi jogok tiszteletén alapszik.

Napjaink egyik legnagyobb kihívása annak elérése, hogy az emberi jogok és különösen a nemzetiségi közösségek tagjai számára biztosított jogok bármilyen megsértése esetén, ismereteken alapuló, előítéletektől mentes és megfontolt legyen a társadalom tagjainak a reakciója. Ehhez azonban **elengedhetetlen a jogalkotók és a jogalkalmazók példamutatóan elkötelezett és következetes cselekvése minden olyan alkalommal, amely a társadalmi béke és együttműködés ellen hat.** A sztereotip, előítéletes megközelítéseket, a csoportközi ellentétek csökkentését célul tűző emberi jogi oktatás, toleranciára nevelés, a jövő nemzedék szemléletének tudatos formálása napjainkban alapkövetelmény. E körben a közszereplők felelőssége rendkívül nagy, hiszen megszólalásaikkal a meglévő folyamatokat bármilyen irányban felerősíthetik, **személyes példájukkal, megnyilvánulásaikkal hozzájárulhatnak a közbeszéd színvonalának emeléséhez,** de a negatív tendenciák felerősödéséhez is.

Jelen elvi állásfoglalásomban arra kívántam felhívni a figyelmet, hogy **a hétköznapi szintjén begyűrűző gyűlöletcselekmények, illetve gyűlöletbeszéd még abban az esetben is rendkívüli veszélyeket hordoznak a társadalmi békével szemben,** amennyiben e cselekmények nem érik el a bűncselekmény szintjét. Megelőzésük és az azokkal szemben történő fellépés közös társadalmi érdekünk.

A nemzetiségi közösségek köztéri műemlékei, emlékhelyei a közös történelmi múltunk olyan fontos helyszínei, amelyek **a társadalom többségi és kisebbségi csoportjai közötti kapcsolatot erősítik**. Jelentőségük nem elsősorban műemlék jellegükből fakad, hanem abból, hogy kifejezik: a velünk élő nemzetiségi közösségek **egyenrangú részei a társadalom egészének**. Sorsuk, múltjuk nem választható szét közös gyökereinktől. E köztéri reprezentációk lehetőséget nyújtanak arra, hogy a hozzájuk ellátogatók számára megtapasztalhatóvá tegyék közös történelmünk sorsfordító eseményeit, tragédiáit.

Az állam feladata, hogy közös történelmünk hiteles megismertetése mellett az emlékezet fenntartása és tiszteletünk kifejezése szimbólumaként ezen emlékműveket a maguk méltóságában megőrizze.

Pozitívumként értékelem, hogy a budapesti Roma Holokauszt Emlékmű sorozatos megrongálása kapcsán kezdeményezett megkeresésekre adott válaszaikban a Budapesti Rendőr-főkapitányság IX. kerületi Rendőrkapitányság, a Fővárosi Önkormányzati Rendészeti Igazgatóság, valamint Budapest Főváros Főpolgármesteri Hivatal közfeladatuk ellátása során kiemelt figyelmet fordítanak az emlékmű, annak védelme folytán pedig a Magyarországon élő roma nemzetiségi közösség méltóságának védelmére és szükségesnek tartják a gyűlölet motivált incidensekkel szembeni fellépést.

Megkereséseim nyomán Budapest Főváros Közgyűlése elfogadta azt az előterjesztést, amely lehetővé teszi, hogy a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában álló Nehru parton a Rendészeti Igazgatóság közbiztonsági, illetve bűnmegelőzési célból képfellevőt helyezzen el, ezzel is biztosítva a Roma Holokauszt Emlékmű védelmét. **A köztéri kamerák elhelyezése nem csak a rongálások megelőzése, illetve felderítése szempontjából jelentős, de kifejezi azt is, hogy a szóban forgó helyszín kiemelt jelentőséggel bír annak tulajdonosai, fenntartói és végső soron egész társadalmunk számára.**

Bízom abban, hogy a képfellevő rendszer kiépítésére mielőbb sor kerül és a segítségével a gyűlölet motiválta incidensekkel szembeni fellépés hatékonysága az érintett területen növelhető lesz.

Budapest, 2020. december 7.

Szalayné Sándor Erzsébet
egyetemi tanár
a Magyarországon élő nemzetiségek
jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes